

TÜRK TARİH TEZİ'YLE İLGİLİ OYUNLAR

Ulus-devletlerin inşasında en önemli aşamalardan biri resmî tarih söyleminin oluşturulmasıdır. Resmî tarih yazımı; milli anıtların dikilmesi, müzelerin açılması, kültür ve ırkların bilimsel sınıflandırmalarının başlaması, milli edebiyat kanununun oluşturulması, resmî bayramların kabul edilmesi gibi faaliyetlerle, özellikle 1870-1914 tarihleri arasında ortaya çıkan romantik milliyetçilik fikriyle birlikte gelişir.¹ Ulusun tarihine, anayurduna, diğer medeniyetlerden farkına ve üstünlüğüne, milletin niteliklerine dair bilgileri içeren bu tarih yazımı güncel üretime dayanmalarına rağmen belli bir tarihsellik, eskilik ve ezellik izlenimi verilen değerler, normlar, davranış şekilleri yoluyla halka iletilir. Milletlerin ilk kökenleriyle gelecek tasarıları, milletlerin yaşadıkları bir altın çağa dönüş ideali çerçevesinde bir araya getirilir. Bir anlamda geçmişle şimdi ve gelecek arasında süreklilik sağlanması göreviyle halk kuşatılır. Bu aktivitelere katılan halk, farkında olmadan, sosyal davranış hafızasının oluşumuna ve devamına katkıda bulunur.

1 Edensor, s. 73.

Türk Tarih Tezi'yle Türkiye Cumhuriyeti'nde, modern ulus-devlet inşası sürecinde yeni bir tarih yazımı söz konusu olur. Türk tarihinin yabancı kaynaklarda yanlış aksettirildiği ve Türk tarihiyle birlikte Türk kimliğinin inkişafının Osmanlı döneminde engellendiği görüşünden hareketle yeni bir tarih tanımlamasına girişilir. Türklerin ana yurdu, Anadolu'ya nasıl geldikleri, tarih boyunca diğer kültür ve medeniyetlerle ilişkileri, dilleri, temel nitelikleri anlatılır. Böylece ulus-devlet inşasına paralel yürüyen resmî tarih söylemi Türk dili ve medeniyetinin yeryüzündeki ilk dil ve medeniyet olduğu iddiasıyla Türk tarihini insanlık tarihiyle eşitlerken bu söyleme eşlik eden milli kimlik söylemi de etnik bir temele dayanan ve biricikliğiyle kutsallaştırılan özcü bir kimlik tanımını içerir.

Kemalizmin resmî tarih tezi ders kitapları, çeşitli bilimsel yayınlar, antropoloji ve arkeoloji çalışmalarıyla, sanat ve edebiyatın imkânları vasıtasıyla anlatılır ve aktarılırken bu dönemde yazılan tiyatro oyunlarının da Türk Tarih Tezi'ni pekiştirme ve yayma işlevi taşıdığı görülür.

Kitabın bu bölümünde, öncelikle ulus-devletlerde tarih yazımının unsurlarıyla Kemalizmin Türk Tarih Tezi'nin dayandığı noktalar ele alınacak. Daha sonra, belirlenen oyunlarla tarih tezinin söylem düzeyindeki paralellikleri, tiyatronun dil, sahneleme ve propaganda imkânlarıyla tezin nasıl aktarıldığı incelenecek. Ele alınacak oyunlar Akın,² Özyurt,³ Köroğlu,⁴ Bozkurt,⁵ Alp Aslan,⁶ Tarih Bizim,⁷ Attila,⁸ Attila,⁹ Attila,¹⁰

2 Faruk Nafiz, *Akın*, Ankara: Ankara Halkevi Yayınları, 1932.

3 Faruk Nafiz, *Özyurt*, Ankara: Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1932.

4 Muharrem Gürses, *Köroğlu*, İstanbul: y.y, 1945.

5 Hakkı Günal, *Bozkurt*, Zonguldak: Bingöl Matbaası, 1941.

6 Ali Kazanoğlu, *Alp Aslan*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1948.

7 Şükrü Dölen, *Tarih Bizim*, Çankırı?: Çankırı V. Matbaası, 1943.

8 Behçet Kemal Çağlar, *Attila*, Ankara: Ulus Basımevi, 1935.

9 Naci Tanseli, *Attila*, Ankara: Ülkü Basımevi, 1948.

10 M. Kemal Ergenekon, *Attila*, yayl. y.: y.y, 1935?.

Bozkurt,¹¹ *Bir Ülkü Yolu*,¹² *Kurtuluş*,¹³ *Devrim Yolcuları*,¹⁴ *Mete*¹⁵ adlı eserler olacak.

Kemalizm ve Türk tarih yazımı

Büyük dönüşümler, devrimler, kırılmalar, bir ülkeye yeni bir kimlik kazandırır ve böylece değişen pek çok unsur gibi tarih de gözden geçirilerek yeniden inşa edilir. Tarihin siyasi, kültürel ve milliyetçi amaçlarla kullanılması neredeyse evrensel bir durumdur. Avrupa'da, Asya'da, Amerika'da ve daha birçok yerde geçmişi yeniden keşfetmek, yaratmak, kurgulamak bilinen bir çabadır. Çoğunlukla da devlet politikasının önemli bir parçasını oluşturur. Finlandiya'dan Macaristan'a, Yunanistan'dan İngiltere'ye kadar pek çok ülkede tarihe yüklenen misyon, yeni bir ulusal kimlik inşasına imkân vermektir.

Türk resmî tarih anlayışını belirleyen düşünce akımları özellikle Fransız ve Alman tarihçiliğinde görülen romantik, idealist, pozitivist ve tarihselci akımlar olmuştur. Alman ve Fransız etkisi, –Osmanlı döneminde hem imparatorluğun patronluğu hem de Avrupa'nın sömürsü altında ezilen halkın kendi kaderini tayin hakkına dayanan, milli egemenlik anlayışıyla kendisini gösterir.¹⁶ O dönemde Türk tarihçileri tarafından en çok sözü edilen tarihçiler Fransız “Ecole Méthodique” akımının üyeleridir. Bu tarihçilerin çoğu 19. yüzyılın Fransız pozitivist-ulusçu tarihçileridir. G. Monod, C. V. Langlois, C. Seignobos, E. Lavis, Ph. Sagnac, H. Tai-

11 İbrahim Tarık Çakmak, *Bozkurt*, İstanbul: Remzi Kitaphanesi, 1935.

12 Münir Hayri, *Bir Ülkü Yolu*, Ankara: Ankara Halkevi Yayınları, 1934.

13 Veysi Kısakürek, *Kurtuluş*, yayl. y: y.y., 1951?

14 Celal Tuncer, *Devrim Yolcuları*, Ankara: CHP Gösterit Yayınları, 1937.

15 Yaşar Nabi, *Mete*, Ankara: Varlık Yayınları, 1980.

16 Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih, Türkiye'de “Resmi Tarih” Tezinin Oluşumu 1929-1937*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 24.

ne gibi isimler tarihsel verilerin toplanmasıyla evrensel verilere ulaşılabileceğine inanırlar.¹⁷

Resmî tarih yazımında Fransız etkisi kendisini kuvvetle hissettirirken, diğer yandan Almanların tarihlerini çok gerilere götürerek destansı bir tarih ve söylem yaratma yolundaki girişimleri de bu süreçte etkili olur. Alman tarihçiliğinin devleti her şeye kadir bir güç olarak gören idealist ve devletçi özellikleri, devletin yanında ulusu da yücelten yaklaşımları Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihçilik algısını şekillendirmiştir. Özellikle 1930'ların ikinci yarısında cumhuriyetçi liderler, devlet gücüne destansı bir nitelik kazandırma ihtiyacı duydukları zaman, Alman ulusçu tarihçilerinin yöntemleri bu ihtiyaca cevap vermiştir.¹⁸

Ulusçuluk, pozitivism ve laiklik, Kemalist tarih yazımının temellerini oluşturur. Ulusal açıdan kendine güven duygusunun gelişmesi, yerleşik hurafe ve batıl itikatlara karşı her alanda bilimin rehberliğinin benimsenmesiyle dilden sosyal yaşama, siyasetten kültüre kadar pek çok alanda İslam'ın ve Osmanlı'nın etkilerini silme çabası tarihle desteklenir. Bu nedenle tarih, vatandaş eğitici bir rol de üstlenir. Bu amaçla yeni tarih yazımı, önce tarih ders kitaplarından başlar. Yeni ders kitaplarının hazırlanması sürecinde şekillenen Kemalist tarih anlayışı, Cumhuriyet'in önemli ideolojik merkezlerinden olan Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'yle kurumlaşmasını tamamlayarak hâkim görüş haline gelir.

Mustafa Kemal'in öncülüğünde başlayan tarih çalışmalarının ana eksenini Türk Ocakları'nın Altıncı Kurultayı'nda belirlenir. Türklerin gerçek tarihini anlatmak, ulusal ruhu ve Türk gururunu güçlendirmek asıl gayedir. Türk tarihinin eskiliğinin, yayıldığı alanın genişliğinin, Anadolu'nun en es-

17 Ersanlı, s. 25.

18 Ersanlı, s. 39.

ki uygarlığı olarak bilinen Hititlerin ve Orta Asya'nın yüceltilmesi, medeniyetler doğuran ve yayan Türk kimliğinin anlatılması yolunda çalışmalar yapılması gerekliliği vurgulanır. Kurultayda söz alan Afet İnan, Sadri Maksudi ve Reşit Galip gibi isimler Afet İnan'ın "Türk uygarlıktır, Türk tarihtir" sözleriyle formüle edilen tarih anlayışını temellendirmek için R. Pumpely, A. Stein, G. Glottz, H. Berr gibi Batılı yazarlardan alıntılar yaparlar.¹⁹ Altıncı Türk Ocakları Kurultayı'nda "Türk tarih ve medeniyetini ilmi bir surette tetkik etmek için hususi ve daimi bir heyetin teşkiline" karar verilir.²⁰ Böylece resmî tarih anlayışı ilk olarak Türk Ocağı Türk Tarih Heyeti'nin 1930 yılında açılmasıyla kurumsallaşır. Aynı yıl Türk Ocakları'nın kapatılmasıyla birlikte kurum Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adını alır ve Türk tarihini yeniden yazmayı kendisine amaç belirler. Oluşturulan Türk Tarih Tezi ders kitapları, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu bünyelerinde gerçekleştirilen tarih ve dil kongreleri, Dil-Tarih-Coğrafya fakültesi bünyesinde yürütülen antropoloji çalışmalarıyla roman, şiir, tiyatro gibi edebi yayınlar üzerinden üretilir. Bu çalışmalar, Cumhuriyet'in özellikle ilk on yılının tarih algısını bilimsel ve kültürel sahada tayin eder.

"Tarihi yapmak kadar yazmak da önemlidir"²¹

1930'da Türk Ocağı içinde kurulan Türk Tarih Heyeti'nde çalışmalarını sürdüren ve ardından 1931 yılında kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nde de yer alan başta Afet İnan

19 Etienne Copeaux, *Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarih Tezinden Türk İslam Sentezine (1931-1993)*, çev. Ali Berktaş, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s. 37.

20 Kemal Şenoğlu, *Mayatepek Raporları Türk Tarih Tezi ve Mu Kitası*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2006, s. 28.

21 Copeaux, s. 46.

olmak üzere Yusuf Akçura, Şemsettin Günaltay, Reşit Galip, Yusuf Ziya gibi birçok isim *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı kitabı oluştururlar. Ortaokullarda okutulması amacıyla hazırlanan fakat Mustafa Kemal'in onayını alamayarak, sadece tarihçilerin eleştirilerine sunulmak üzere 100 adet basılan kitap, *Türk Tarih Tezi*'nin ilk örneği sayılır. Eser pek çok yönden eksik ve yetersiz bulunarak yeniden gözden geçirilir. Çalışmanın teorik yaklaşımı ve yöntemi genel onay gördüğünden, söz konusu eksikliklerin giderilmesine yönelik çalışmalardan sonra 1931 yılında kitap 90 sayfalık bir giriş makalesi haline getirilerek *Türk Tarihinin Ana Hatları-Medhal* adıyla 30.000 adet basılır ve ders kitabı olarak okutulur. Bu kitapta ilk halinden farklı olarak eski Türklerin kökenleri, anayurtları ve göçleri ele alınır; kısaca eski medeniyetlere değinilir, Osmanlı tarihine hiç yer verilmez. Bu iki çalışma sonrasında, aynı ekip tarafından resmî tarih tezinin olgunlaştığı dönemlere denk gelen dört ciltlik *Tarih* ve üç ciltlik *Ortamektep İçin Tarih* kitapları yazılır, uzun yıllar fazla bir değişikliğe uğramadan okullarda okutulmaya devam edilir.

Tarih yazımı projesinin devrimci bir mantıkla ve dönemin koşulları içinde aceleyle gerçekleştirilme çabası, çalışmalar sırasında birincil kaynaklara neredeyse hiç yer verilmemesi, projenin kavramsal iddiasının yeterince açıklanamaması, anlatılarda tarih öncesine aşırı ağırlık verilmesi, tarihsel sürekliliğin sağlanamaması gibi sorunlar, tezin ders kitabı haline getirilmesi sırasında karşılaşılan önemli güçlüklerdi.²² Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulduktan sonra Türk tarihinin yazılması ve ders kitapları haline dönüştürülmesinde yaşanan bu sıkıntılar, *Türk Tarih Tezi*'nin daha geniş çaplı bir örgütlenmeyle oluşturulması gerekliliğini ortaya koyar. Böylece bir tarih kongresi toplanması kararı alınır.

22 Ersanlı, s. 125.

Birinci Türk Tarih Kongresi, Maarif Bakanlığı'nın resmî girişimi ve Mustafa Kemal'in inisiyatifiyle Temmuz 1932'de esas olarak Türk Tarih Tezi'ni tanıtmak amacıyla Ankara Halkevi'nde toplanır. Ancak 1929-1932 tarihleri arasında şekillenen tezi daha resmî bir biçimde tanıtmak ve çağdaş tarih ders kitaplarını geliştirmek üzere toplanan kongrenin çözmeye niyetlendiği sorun çok kolay bir problem değildi. Türk Tarih Tezi'nin hem yetişkinlere, hem çocuklara ve gençlere, hem uzmanlara, hem sıradan kişilere hitap edebilmesi; böylece milletin aynı anlayışta buluşmasının sağlanması; tezin bir tür yurttaşlık eğitimine hizmet etmesi; söylemin bilimsel bir temele oturtularak tüm dünyaya Türk'ün ulusal tarihinin kabul ettirilmesi ve tüm bunların acil, devrimci, pedagojik bir değere sahip olması gerekliliği aşılması gereken ciddi sorunlar oluşturunuyordu.²³

Birinci kongreden hemen sonra Türk dili çalışmalarıyla ilgili olarak Türk Dili Kurultayı toplandı. Bu kongrenin amacıysa Türk Tarih Tezi çerçevesinde Türk dilinin tarih öncesine giden uzun tarihini dil faktörü açısından vurgulamaktı. Türk dilinin yabancı sözcüklerden arındırılması açıkça belirlenen bir hedef haline geldi. 1932 yılında kurulan Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Atatürk'ün belirlediği iki ana hedef üzerinde çalışmalarına başladı: Bunların ilki Türk dilinin sadeleştirilmesi, konuşma ve yazı dili arasında bir uyumun sağlanmasıyla gerekli halk kaynaklarından gerekli taramaların yapılarak kelime ve terim haznesinin güçlendirilmesini kapsayan, mevcut dilin içerik ve sınırlarını geliştirmeye yönelik çalışmalardı. Diğer amaçsa Türkçenin diğer dillerle mukayeseli bir değerlendirmeye tâbi tutulmasıyla bir dil tablosunun ortaya çıkarılmasıydı. Ne var ki, bu hızlı ve keskin, yer yer sorunlu özleşme çabası, Türk dil haznesini geliştirme iddiasının tam tersine, dilde bir seçme-ayıklama sü-

²³ Ersanlı, s. 137.

recini yöntemsiz olarak başlattığı için dilin tarihsel ve kültürel kaynaklarından ciddi bir kopuş ve kırılmaya neden oldu. Atılan kelimelerin yerine önerilenlerin halk üzerinde yarattığı dile yabancılaşma sorunu ve dilin ifade imkânlarının niyetlenenin aksine daralması gibi hususlar, milli dil politikasının temel sorunları haline geldi.

Türk dilini inceleyip açıklamada doğanın kaynak ve sembollerini kullanan, Yusuf Akçura, Reşit Tankut ve Başkır Abdülkadir İnan gibi isimlerin hazırladığı Güneş-Dil Teorisi, Türk Dil Kurumu'nun 1936 Ağustosundaki Üçüncü Dil Kurultayı'nda açıklandı.²⁴ Teoriye göre İlk Dil'e en yakın dil olma özelliği taşıyan dil Türkçedir ve Türkçe, diğer bütün dillerin kaynağı durumundadır. Dilbilim metotlarından çok psikolojik, antropolojik ve sosyolojik kanıtlarla desteklenen teori, güneşin insanlar üzerindeki etkisinin, ilk ses ve kelimelerde belirleyici olduğunu iddia eder. Türkler de ilk kelimeyi, güneşi tanımlamak için kullanmışlar, üretilen diğer kelimeler de bu tanımlama etrafında şekillenmiştir. Böylece güneşe tapma, Türklere özgü bir dini inanış olarak kabul edilir ve bu inanışın yaygın olduğu toplumlar da Türk kabul edilir.²⁵

Bu teori, tarih tezinin savunucularının iki yönlü amacını ortaya koymaktadır: Türk dili ve ırkının devamlılığını kanıtlamak, bununla birlikte Güneş'in ilkel toplumlardaki tanrıtanımaaz gücünü esas alarak dil sorununu laik bir temelde çözümlemeye çalışmak. Şemsettin Günaltay bu teoriyle Türk dilinin İslam'ın boyunduruğundan kurtarıldığını ifade eder.²⁶ Dolayısıyla teori, resmî tarih tezinin hedefi ve söylemiyle ortak ve paralel bir zemin üzerinde ilerler. Türk Tarih Tezi'nin ortaya koyduğu yeni ve büyük ışık, Türk Dil Teori-

24 Copeaux, s. 49.

25 Şenoğlu, s. 35.

26 Ersanlı, s. 209.

si'nin de ilham kaynağı olmuştur, ki bu teori Türk Tarih Tezi'nin en önemli dayanak noktalarından birisidir.²⁷

Kültürel anlamda desteklenen resmî tarih ve dil politikalarını bilimsel düzeyde de destekleyecek bir kuruma duyulan ihtiyaç, 1935 yılında İstanbul Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kurulmasıyla karşılanır. 1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformuyla 240 öğretim üyesinden 157'sinin görevine son verilmiş ve yerlerine Almanya'daki Hitler rejiminden kaçan Alman profesörler getirilmişti. Alman tarih yazıcılığının etkisinde kalan bu kişiler, tarih, antropoloji ve dilbilim sahalarında resmî tarih tezini destekleyecek, güçlendirecek bir ortamın oluşmasına yardımcı olmuşlardı. Ankara'da da 14 Haziran 1935 tarihli yasayla kurulan ve resmî açılışı 9 Ocak 1936'da yapılan fakülteyle Türk Tarih Tezi'ni yerleştirmeyi ve aktarmayı sağlayacak eğitim yapısı tamamlanmış olur.

Kültürel, siyasal, bilimsel alanda geliştirilen tezi artık sınıfsal olarak da desteklemek gerekmektedir. Söz konusu süreç içinde yazarlar, şairler, aydınlar, halka Türk Tarih Tezi'ni anlatmak ve benimsetmek amacıyla yoğun bir yazın faaliyeti içine girerler.

Tarih tezi sahnede

Yeni bir devlet yapılanması, eğer bir gelenekselliğe dayanmamışsa veya gelenekten bir kopuşu ve onu reddedişi temsil ediyorsa, bu durum toplumu bir arada tutan tarihsel, kültürel, dinsel, dilsel vb. bağliliklerin yok sayılması anlamına gelir. Bütün bunları yok sayan yeni modelin kendisi bir gelenek oluşturma çabası içine girer. Kendini kurma süreci içindeki yeni devlet modelinin önündeki en büyük en-

27 Nemci Dilmen, *Türk Tarih Tezi'nde Güneş-Dil Teorisinin Yeri ve Değeri*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1937, s. 1.

gel gelenektir ve yeni devletin gelenekler dünyasının karşısına çıkarttığı yenilik de ideolojidir; ideolojik söylemler aracılığıyla yeni ve sürekli bir toplum ve tarih inşasına girilmektedir.

İdeoloji, bu süreçte ürettiği simgeler ve dil aracılığıyla siyasi ve toplumsal hayatta yer eder. Kullanılan dil ve semboller, dünya görüşü içinde yer alan ve çok önemli toplumsal fonksiyonlar yerine getiren unsurlardır. İnsanın kendisini kuşatan dünyayı anlamasına ve anlamlandırmasına yarayan bu görüş, bir kültür bütünü olarak ortaya çıkar. Bu noktada simgeler hem aktarılan bilgiyi sınıflar ve öğrenmeyi kolaylaştırır, hem de iyi-kötü, biz-onlar, doğru-yanlış vs. gibi ayrımlarla gündelik hayata yön verir. Kullanılan her simge, gündelik hayatın içinde konumlanarak toplumda ortak bir yaşayışın, algının ve değerler sisteminin benimsenmesini sağlar. Bu ortak yaşayış ve algı, değerlerin toplum tarafından sorgulanmadan aktarılmasıyla birlikte gelenek oluşturur ve kuşaklararası bağlantıyı da kuvvetlendirir.

Bu süreçte kullanılan en etkili yollardan birisi de toplumun tarihine ve kimliğine yönelik simgeler yaratmaktır. Üretilen politik mitler toplumsal birliği, milletlerin ayırt edici niteliklerinin vurgusunu ve kahraman liderlerin övgüsünü içerir. Modern politik mitler, köken hikâyeleri, kahraman-lider hikâyeleri, doğuş ve yenilenme hikâyeleri gibi anlatılar üzerine kuruludur. Belirli bir otorite taşır ve topluma doğru, olması gereken hakkında model sunar. Bu yolla politik mitler, gücün dağılımı konusunda önemli bir işleve sahip olur. Üretildiği toplumun dünü, bugünü ve tasarlanan geleceği hakkında insanlara benimsemeleri gereken bir doğrular, gerçekler sistemi kuran, ideolojik anlatılardır.²⁸

Farklı zamanlarda, farklı topraklarda çeşitli koşullarla ortaya çıkan milliyetçilik fikirlerinin ortak noktalarından biri-

28 Christopher G. Flood, *Political Myth*, New York: Routledge, 2002, s. 44.

si de, geleneksel toplumsal yapılarının bozulması sebebiyle geri dönülmesi mümkün olmayacak şekilde eski düzenin yitirilmiş olduğu toplumların aidiyet ihtiyacına karşılık verecek bir ikame aracı olmalarıdır. Milliyetçi söylemler; mitler, ideoloji ve ideolojinin yarattığı simge ve semboller aracılığıyla söz konusu milletin geçmişi ve geleceği arasında özdeşlik kurmaya çalışırlar. Dağılan düzenin, aslında toplumun kendi kimliğini keşfetmesini engelleyen bir ara dönem olduğu vurgusuyla, bir nevi öze dönüş hareketi olarak tanımlanabilecek bir milliyetçi bakış sağlamlaştırılır. Bu bakışın edebiyata ve sanata yüklediği işlevse millete özünün ne olduğunu göstermek görevidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı tarihiyle kopardığı bağların, bu tarihsel atlayışın nasıl bir tarih yazımı ortaya çıkardığı da önemlidir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan modern Türk ulus-devletine geçiş sırasında ulusal bilincin gelişmesine, etnik aidiyetin ve ırksal bağların Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra bile önem kazanmasına yol açan çeşitli ulusal kimlik öğeleri eşlik eder. Kemalist formülasyon, Anadolu'ya topraksal bağlılık duygusu uyandırma ve Türklerin Batı uygarlığına tarihsel bir katkıda bulunduğu iddiasıyla ulusal gururu pekiştirme amacının ürünü olarak ortaya çıkar.²⁹ Birinci Tarih Kongresi'nde bizzat Atatürk tarafından ilan edilen "Türklerin varoluştan bu yana devlet kuran ve dünyaya medeniyet getiren millet olması" vurgusu, dönemin tarih ve sanat anlayışını biçimlendirir. Tarihî, siyasi ve kültürel sahada olduğu kadar gündelik hayatta da Osmanlı mirasının reddedilmesiyle yeni bir kimlik tanımlaması yapılır.

Halkevleri dönemi tiyatro oyunları da işte bu süreç çerçevesinde yeni kurulan bir ulus-devletin tarihini ve kimliğini

29 Günay Göksoy Özdoğan, *Turan'dan Bozkurt'a: Tek Parti Döneminde Türkçülük 1931-1946*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 87.

inşa etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, kendi tarihsel kimliğini Osmanlı ve İslamiyetle değil, Orta Asyalı uzak kökenleriyle kurmaya çalışır. Bu süreçte Orta Asyalı köklerle Türk halkının ırksal özellikleri üzerinde yoğun bir biçimde durulması sonucu 1930'ların bazı roman ve çoğu tiyatro oyunlarında tarihin mekânı, zamanı ve kahramanları da değişir. Ali Kazanoğlu'nun *Alparslan*; Faruk Nafiz'in *Akın ve Özyurt*; Behçet Kemal Çağlar'ın *Çoban, Atilla ve Ergenekon*; Yaşar Nabi'nin *Mete* oyunları bu eğilimin tipik örnekleri. Söz konusu dönemde yazılan tiyatro oyunlarının içinde bir *Alp Aslan*, dört *Atilla*, üç *Bozkurt*, iki *Cengizhan* ve iki *Ergenekon* adlı oyun bulunması dikkat çekici. Fakat bu tür bir eğilim ilk defa o dönemde ortaya çıkmamıştır: Ziya Gökalp, Osmanlı tarihinde hiç de iltifat edilmeyen ve eski Türk tarihine mal edilen bu kahramanları, Osmanlı'dan Türk'e doğru yöneliş ve arayışları çerçevesinde şiirlerine konu etmeye başlamıştı zaten. *Genç Kalemler*'de yayımlanan "Turan" şiirinde ilk kez Atilla, Cengiz ve Oğuz Han adlarını "zaferlerle ırkımı tetviç edenler" tanımlamasıyla kullanır.³⁰ Milletin de kendi geçmişine dönerek cedlerinin zaferleriyle gururlanıp, her daim içinde olan savaşçı, galip ruhu hatırlamasını bekler. Dolayısıyla Osmanlı'dan sıyrılarak kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin de tarihinde gurur duyacağı ve kendisiyle bağ kuraacağı kahramanlar yine bu isimler olur. Oyunların tarihî kahramanlarının özelinde, Türklerin çağlar boyunca var olan özellikleri ve erdemleri anlatılır.

Köklü bir tarih, zaferlerle dolu bir geçmiş, kahraman bir lider ve liderine, yurduna, bayrağına bağlı, savaşçı, akıncı bir millet, Türk Tarih Tezi'nin ve bu tezi pekiştiren oyunların temel izlekleri olarak tanımlanabilir.

30 Fevziye Abdullah Tansel, *Ziya Gökalp Külliyyatı-1: Şiirler ve Halk Masalları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1932, s. 5.

"Zafer bizim... Tarih bizim...":

Resmî tarih yazılıyor

Oyunlarda sıklıkla vurgulanan konulardan birisi, Türk'ün ve Türklüğün tarihinin binlerce yıl eskiye dayanan güçlü kökleridir. Türk tarihinin dünya tarihiyle örtüştürülmesi, Türk'ün tarih yazan, tarih yapan karakterinin altının çizilmesi yoluyla, yeni nesillerin Türk kimliği ve tarihini gururla sahiplenmesi, onun tarih sahnesindeki eşsiz ve öncü rolünün bilincine varması sağlanır, geçmiş mitleştirilir. Hakkı Günal'ın yazdığı *Bozkurt* adlı oyunda, Türk'ün "üç bin yıllık tarihi" (s. 52) boyunca zaferden zafere koşan geçmişi vurgulanır ve Türk tarihiyle dünya tarihi "bir"leştirilir:

ASKERİ MARŞ:

Ülkemiz baştan başa, zaferle dolar taşar

Biz tarihin kalbiyiz, nabzımız onda çarpar! (s. 56)

Şükrü Dölen'in eseri *Tarih Bizim*'de Akıncıları temsil eden kişilerle tarihi temsil eden bir kişinin konuşması görülür. "Zafer bizim, tarih bizim" (s. 5) sesleriyle sahneye gelen Akıncılar, yeni bir sefere başlamadan önce Tarih'i, Türk'ü anlatması için çağırırlar. Tarih'i sorgulayan, küçümseyen, zorlayan bir çağrıdır bu; zira sahne performansını bilemesek de Tarih'in, çekingen, korkak ve kıskanç bir tavırla çizildiğini kişilerin konuşma üslubundan çıkarmak mümkün. Sahnede "gür ve titrek bir sesle", "yine akın... yine akın..." (s. 5) sözleriyle gelen Akıncıları karşılayan Tarih, onları görünce "titrer ve ürperir" (s. 6). Buna karşın "Türk gibi kuvvetli ol, Türk gibi kuvvetli ol" (s. 6) sözleriyle kendisine gelmesi istenen Tarih'in her sayfasında Türk'ün bir destanı, bir kahramanlık hikâyesi yazılıdır. Tarih Türk'tür, Türk de Tarih:

AKINCILAR:

Bizden başka övünecek nen var.

Seni zaman yarattı,

Biz büyüttük... Biz büyüttük... (s. 6)

Tarihi, karşısında korkudan titreten söylem, tarihi yazmanın yanında ona hükmetme vurgusunu da içerir. Bu söylem, Türklerin tarih yazma, tarihe yön verme, tüm dünyanın yönetimini elinde bulundurma konusundaki gücünün ve tahakkümünün ifadesidir aynı zamanda. Güç, kahramanlık ve köken vurgusu, bu söylemin en önemli unsurları olurlar. Veysel Kısakürek'in Maraş'ın düşman işgalinden kurtuluşunu anlatan oyunu *Kurtuluş*'ta da bu noktaların işlendiği görülür. Yazar, eserin 1950 baskısına yazdığı önsözde, eseri yazış amacını Kurtuluş Savaşı'nın tarihinde parça parça dağılmış hikâyeleri bir araya getirmek ve "büyük bir hakikatin ideal çehresinde ufacık bir mana çizgisi bırakmış olmak" (s. 5) sözleriyle tanımlayarak Türk tarihiyle kimliğini şöyle ifade eder: "Dört bin yıllık tarihini kahramanlık menkıbeleriyle dolduran büyük bir milletin bağrında büyümüş asker bir milletiz. Okyanuslardan Karpatlara kadar uzanıp giden dış dünya sınırlarında savaşmayı bildiğimiz kadar iç kapılarımızın eşiklerinde de boğuşmayı bilmiş ve başarmış bulunuyoruz" (s. 5). 1950 yılında, İkinci Dünya Savaşı sonrası ve Demokrat Parti iktidarı sırasında yazılan *Kurtuluş*, iç ve dış sahada önemli tehditler, değişimler ve sıkıntılarla mücadele eden Türk toplumuna, bu sorunlardan "özüne dönerek" kurtulabileceği inancına bağlı olarak bir çıkış yolu gösterir. Burada yerine getirilen, bir hafıza tazeleme ve hatırlatma işlevidir; Kurtuluş Savaşı'nı ne şartlarda sürdürdüğünü ve kazandığını hatırlayan millet, bugünkü sıkıntılardan da aynı şekilde kurtulmasını bilecektir.

Aynı şekilde *Alp Aslan*'ın yazarı Ali Kazanoğlu da oyununa yazdığı önsözde Türk'ün köklü tarihini anlatma görevin-

den söz eder. Burada da Türk'ün kahramanlıklarla dolu tarihini anlatarak hakikatin dile getirilmesine vurgu görülür. Bu oyun da 1948 yılında, İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin sürdüğü bir dönemde kaleme alınmıştır:

Vicdanın bütün dünyada çamurla sıvandığı bu karanlık devirde, milletini düşünen her Türk, maddeden sıyrılıp kendi öz varlığına, gerçeğe dönmeye mecburdur. İşte ben de şanlı tarihimizin mutena bir köşesinde yatan ve muhteşem manzarasıyla aynı zamanda muazzam bir ideal olan büyük realiteye, canlı bir şekil vermeğe çalışarak şu piyesciği yazdım. (s. 5)

Her iki oyunda da yaşanan sıkıntılı süreçten çıkmanın yolu bir öze dönüş projesi olarak sunulur. Tarihsel, siyasal ve toplumsal kırılma anlarından bir milleti kurtaracak olan, kendi şanlı tarihini, yeteneklerini, kuvvetini ve bu dünyadaki yerini hatırlamaktır. Türk'e şanlı tarihi, *Kurtuluş* oyununda Kurtuluş Savaşı'yla, *Alp Aslan* oyununda Türk'ün Orta Asya kökleri ve atalarıyla bağlantı kurularak hatırlatılır. Böylece geçmiş ve gelecek bugünde birleştirilir; geçmiş, şimdi ve gelecek arasında tarihsel bir süreklilik kurulur. Türk'ün tarih yapan gücü ezeli ve ebedileştirilir. Bugünün sorunlarının çözümü geçmiş tarihin altın sayfalarında gizlidir. Geçmişle gelecek aslında özdeş hele getirilir. Yapılması gereken, ilk kaynakla bugün arasında oluşmuş tarihi pası temizleyerek geleceğin, özüne uygun kurulmasını sağlamaktır.³¹ Böylece yaratılan bir geçmiş zaman miti, bugünü kuşatır. Mitolojilerle zaman ve mekân olguları istenen zaman ve mekâna dönüştürülerek yeni bir algı oluşturulur; onda geçmiş ve gelecek bugüne dönüştürülür. Böylece ulusla devlet ortak bir geçmiş ve ortak bir amaç imgesi üzerinde birleştirilir. Nitekim modern dünyada mitolojiler bu evrensel işlevleriyle devletin toplum üzerinde meşrulaştırıcı, bir-

31 Belge, s. 15.

leştirici, yeni kültür yaratıcı konumunun aracı olarak önemli bir rol üstlenir.

Murat Belge'nin belirttiği gibi bu başlangıç anlatısı, özelliği gereği, milletin tarihinin olabilecek en eski tarihten başlatılmasını içerir. Ama aynı zamanda da o uzak noktayla milletin bugün sahip olduğu düşünülen özellikleri, meziyetleri arasında özdeşlik bağları kurulması gerekir. O gün bugündür aynı millet söylemi yerleştirilir.³² Birçok lke edebiyatında, kuruluş miti denebilecek destanlar veya romanlar yazılmıştır. Milletlerin ortaya çıktığı ve devletini kurmaya çalıştığı dönemlerde, milli edebiyat içinde yazan yazarlar da pek çok kez bu temayı kullanmışlardır. Bu anın anlatısı, genelde "biz kimiz," "nereden geliyoruz," "bizi biz yapan öz nedir" gibi sorulara cevap arar ve bir nevi "kendine uyanışı" sağlamayı amaçlar. Bu tip bir arayışın genellikle başlangıç noktasını meydana getiren milli z³³ gibi bir kavram, bilimle tespit edilebilir bir şey olmadığı, gerçek bir tarih yazımının nesnesi olmadığı için cevaplandırılmaz. Ama milli ideoloji düzeyinde bunlar ezeli ve ebedi konular, temalardır.³⁴

Anayurttan Özyurda

Milli kimliğin inşa sürecinde milletler, kendilerini zaman ve uzam üzerinde diğer milletlerden ayırştırarak var ederler. Bunun için milletlerin; milletleri, kültürleri, tarihleri birbirinden ayıran sınırlarla çizilmiş bir bölgeye ihtiyaçları vardır. Bu nedenle milletler toplumlarını tarihsel sınırlarla, za-

32 Belge, s. 160.

33 Herder bu durumu, her millette özgü bir dehanın var olduğu fikriyle açıklar. Her milletin kendine özgü bir düşünme, davranış, iletişim, üretim tarzı vardır ve bu dehanın unutulduğu, bastırıldığı zamanlarda da onu yeniden keşfetmek için çok çalışmak gereklidir. Böylece yok olan ya da yok edilen asıl ve eski kimliğin ortaya çıkartılmasında filoloji, arkeoloji, antropoloji ve tarih gibi disiplinlerin, kökenin yeniden keşfinde önemi büyük olacaktır.

34 Belge, s. 53.

man ve uzam içinde konumlandırarak, üyelerinin yaşayacağı ve çalışacağı bir yurt tanımı yaparlar.³⁵ Mekân, milli kimliğin önemli işaretlerinden birisidir, çünkü coğrafi aidiyetle insanlık tarihinin karmaşık hikâyeleri, olağanüstü karakterleri ve milli kahramanları bir araya getirilir.³⁶ Halk ve toprak, milliyetçi vurgularla birbirine ait kılınır. Halk için söz konusu toprak herhangi bir toprak parçası değildir. Tarihî bir toprak, bir yurttur. Halkın yüzyıllar boyu üzerinde birlikte yaşadığı, ürettiği yerdir. Tarihî bellek ve çağrışımların mekânı haline gelir yurt ve halkın bilgilerinin, dedelerinin, kahramanlarının yaşayıp savaştıkları topraklardır. Tüm coğrafyasıyla kutsal bir mekândır.

Ulus kimliği, tarihle olduğu kadar coğrafyayla da tanımlanma ihtiyacı duyar. Ulus topraklarının bilimsel olarak tanımlanması konusu gündeme geldiğinde coğrafyanın tarih içindeki belirleyici rolü de ortaya çıkar. Türk tarihçileri bu nedenle coğrafya, antropoloji ve arkeolojiyi başlıca kaynak araştırma alanı olarak değerlendirirler. Türk kimliğinin Orta Asya ve Anadolu üzerinde oluşturulması söz konusu olur. Orta Asya'yla coğrafyaya dayanan bir tarih benzerliği oluşturulması için çalışmalara başlanır. Böylece önerme düzeyindeki Anadolu Türkleri'yle Orta Asya Türkleri arasındaki benzerlikler söz konusu disiplinlerin araştırmaları ve verileriyle kanıtlanabilecektir. Zaten bu yıllarda yapılan arkeolojik kazıların amacı aslında Türklerin Anadolu üzerindeki tarih öncesi varlıklarını kanıtlamak ve arkeolojiyi buna tanıklığa çağırmaktı. Böylece Türklerin bir ulus olarak büyük bir uygarlık sahibi oldukları ortaya konacak, dünyadaki başlıca ırk olma söylemi desteklenecekti.

Türk Tarihinin Ana Hatları kitabında Türklerin anayurdu "Ege Denizinden Yapan [Japon-E.D.B.] denizine, Hint

35 Edensor, s. 37.

36 Edensor, s. 49.

denizinden kuzey Buz denizine kadar uzanan ulu bir kara parçası”³⁷ olarak tanımlanır. Orta mektep tarih kitabındaysa Türklerin anayurdu şöyle çizilir: “Tarih zamanlarından binlerce yıl önce, Türk Anayurdunda şimdi yerlerini çöller, kumluklar, bozkırlar, bataklıklar, sığ göller tutmuş olan yerlerde engin bir içdeniz vardı. Buna Büyük Türk Denizi denir. İlk medeniyetler, bu denizin kıyılarında ve buna dökülen derin ve büyük ırmakların güzel ve bereketli boylarında filizlenmeye başlamıştır.”³⁸

Önsözünde, “Bir piyes değil bir destan” (s. 5) olarak sunulan *Akın* da, Türklerin anayurdunu –yukarıda değinilen– Türk Tarih Tezi’nin ortaya koyduğu şekliyle ele alır: “Çok eski, tarih kadar eski zamanlarda Orta Asya’da büyük bir iç deniz vardı. Bu deniz dünya ikliminde o zamanlar meydana gelen bazı değişiklikler dolayısıyla kurumaya, gittikçe çekilmeye başladı. Bu büyük denizin etrafında yüksek medeniyet sahibi bir millet mamureler yaratmış büyük bir varlık halinde yaşıyordu. Bu millet Türk milleti idi. Anayurtlarında çok merbut, onu güzel abidelerle süslemiş olan, maden kullanmasını, resim yapmasını, mimarlığı bilen dedelerimiz denizin çekilmesi karşısında mamurelerini bırakarak dünyanın dört tarafına göç etmek mecburiyetinde kaldılar.” (s. 6)

Türklerin yurdu Orta Asya’dır ve Türkler burada çok eski zamanlardan beri yaşamaktadırlar. İklim değişikliği ve kuraklık, Türkleri sanat, bilim ve mimari alanında bayındır bir hale getirdikleri anayurtlarından ayrılmak zorunda bırakır, göçe zorlar. Meşakkatli yollardan sonra özyurda, Anadolu’ya varılır. Faruk Nafiz’in eseri *Akın*’da bu tarihsellik, “Şimdi Gün Beyi Demir ve Suna, Anadolu’ya gelecekler. Ve bizim dedelerimizin dedeleri olacaklar[dır]” (s. 9) sözleriyle verilir.

Yazarın, Türklerin anayurtlarından ayrılıp özyurt Anado-

37 *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s. 57.

38 Copeaux, s. 42.

lu'ya gelişlerini anlattığı Özyurt oyunu da aynı söylemle başlar. Akıncılar, kuraklık sonrası yola düşmüş, denize varma ümidiyle yıllarca Batı'ya doğru ilerlemişlerdir. Bu öyle uzun bir yolculuktur ki, yolda ölümler, doğumlar, kayıplar, savaşlar vs. gerçekleşir. Anayurt çok uzaklarda kalır ama artık özyurda varılmıştır:

AKIN:

Anayurdu görmedim, işittim çok uzakmış,
Suyunu kumlar içmiş, kırını güneş yakmış,
Orada susuzluktan bunalırmış her adam,
Fakat gene bulurmuş başında bir dam.
Anayurttan ayrıldık, özyurdu bulduk işte... (s.26)

Anadolu'nun coğrafi ve tarihsel kültür malzemesinin milliyetçi bir bakışla kurgulanışında vatan, ağırlıklı olarak Türk'ün destansı dirilişinin mekânı olarak yüceltilir. Sık sık metruk ve kimsesiz bir coğrafya olarak tasvir edilmesi, Anadolu'ya ilişkin mekân algısındaki soyutluğu da işaret eder. En fazla enerji, Anadolu'nun Türklerin tarihsel anayurdu olduğunu tanıtmaya harcanır.³⁹ Mustafa Kemal de *Nutuk*'ta Anadolu'dan "Türklerin ata yurdu" olarak bahseder.⁴⁰

M. Kemal Ergenekon'un oyunu *Attila*'da da toprak ve ırk unsurları birbirini inşa eden ve kuşatan unsurlar olarak ele alınır. Anayurttan ayrı düştüğü için her Türk'ün yüreğinin yandığı belirtilir ve bu yangının sebebi de Türk'ü var eden topraklardan uzak kalınmış olmasıdır. Özyurda varılmıştır fakat anayurdun özlemi unutulmazdır:

COŞKUN:

Anayurdun sevgisi her Türk'ün kalbinde kandır
Çünkü o, ataların, cedlerin öz yurdudur

39 Tanıl Bora, "İnşa Döneminde Türk Milli Kimliği", *Toplum ve Bilim* 71 (1996), s. 187.

40 Atatürk, s. 9.

Çünkü o topraklarda bu ırkın kalbi vurur. (...)

O toprağın bu özü bizi dört yana saçtı,

Gözlerimiz ilk önce o gök altında açtı.

Varlığımız orada kazandı kemiğini etini. (s. 18)

"Akınınız kutlu olsun!"

Türkler, Orta Asya'daki anayurtlarından iklim koşulları nedeniyle göç etmek zorunda kaldıklarında, dünyanın dört bir yanına akınlara başlarlar. İklim değişikliği nedeniyle Türk ırkının bir kısmı göçebe yaşamaya mecbur kalır. Coğrafi yayılmaların inanılmaz derecede geniş tutulması, akınlarla ilgili vurgulanan önemli bir konudur. Anayurttan göçler M.Ö. 20.000 yılına kadar varır. Uzun yıllar sürecektir bu akınlarda, Türkler, özyurda varma yolunda geçtikleri yerleri imar ederler, vardıkları yerlere medeniyeti getirirler, sanatta, bilimde, insanlıkta karşılaştıklarına rehberlik ederler. Türklerin bu yayılma hızı ve akıncılığı sık sık ok simgesiyle aktarılır.

Naci Tanseli'nin kaleme aldığı *Attila* oyununda akınlar sırasında "Çin seddini aşarken Doğudaki kolumuz, Roma'nın üstündedir, önündedir kolumuz" (s. 20) sözleriyle Türk'ün nasıl geniş bir coğrafyaya yayıldığı gösterilir. Bu yayılma, dünyaya hükmeden, tarihi yazan, coşku, güç ve heyecan içinde yapılan akınlarla gerçekleştirilir. *Mete* oyununda akınlar, "BİRİNCİ ASKER: Bir kasırga gibiydik, her adımda çoğalan/Coşkun bir sel gibiydik" (s. 37) sözleriyle tanımlanırken, Ergenekon'un *Attila* adlı oyununda da "ATLI: Kasırgalar içinde yayılmışken şimşekler/Saçılan yıldırımlar ateş oklarımızdır" (s. 12) sözleriyle aktarılır. Özyurt'ta da benzer bir ok-yay metaforu kullanılarak akınların sürati ve kuvveti vurgulanır:

AKINCI:

Bir okuz, geride bıraktık yayı,
Doğudan Batıya doğru uçarız...
Yirmi yıl aşarak Orta Asya'yı,
Hedefe yol alan akıncılarız (s. 5)

Bu akınların herhangi bir istilacı, yayılmacı amacı yoktur. Aksine Türkler özyurtlarına varmak için göç ederler ve bu göçler sırasında da dünyaya medeniyet getirirler. *Akın*'da, Türklerin bu göçünün, dünya tarihinin yazdığı ilk büyük akın olduğunu belirtildikten sonra söz konusu akınlar sayesinde dünyanın diğer bölgelerinin medeniyetle tanıştığı ifade edilir: "Dört tarafa akan bu yüksek medeniyetli Türkler, bütün dünyanın ilk medeniyet hocaları oldular. Mısır'da, Hint'te, Çin'de, Garbi Avrupa'da, Irak'ta, bütün Akdeniz kıyılarında bir devir buluyoruz ki büyük 'Akın'ı yapan yüksek Türk milleti kendisine mahsus ışığı perçinlemiş ve medeniyet tarihini açmıştır." (s. 6)

Türk Tarihinin Ana Hatları kitabında da "50-60 asırdan beri medeniyetçilik ve devletçilikteki kudretini izhar ve iraç eden Türk milletinin"⁴¹ asıl vatanları olan Orta Asya'da muhtelif devirlerde yüksek medeniyetler tesis ettikleri ve akınlarla bu medeniyeti dünyaya yaydıkları belirtilir: "Dünyanın başka taraflarında insanlar daha kaya ve ağaç kovuklarında en koyu vahşet hayatı yaşarken burada işlenmiş kereste medeniyeti maden devirlerine kadar ulaşmıştı. İnsanlıkla hayvanlığı hakiki ve açık surette ayıran devir hayvanları ehlileştirme devri, en önce burada açılmıştır."⁴² Hal böyle olunca "milattan evvel dokuz bin yıla varan eski Türk medeniyetlerinin bir zaman sonra söndüğünü ve büsbütün tarihe gömüldüğünü tasavvur ve iddia etmek hata"⁴³ olacaktır.

41 *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s. 466.

42 *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s. 58.

43 *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s. 68.

Söz konusu medeniyetçilik vurgusuna Özyurt'ta da rastlanır. Oyunda Türkler "yeryüzünden geçen tek damar" (s. 5) sözleriyle tanımlanır. Geçtiği her yerde "tarihin bile silemeyeceği" (s. 27) izler bırakan Türkler, bulundukları yeri sanat, mimari, bilim gibi birçok alanda geliştirir, kalkındırırlar. "Taşı üç yılda tunç yapan sihirbaz" (s. 45) Türkler ilk şehri kurarlar, ilk sanat eserlerini yaratırlar. Bununla birlikte ideal insanın, insanlığın erdemli özünün örneği ve temsilcisi olan Türkler, karşılaştıkları yerlileri de duyguda ve düşünüşte vahşilikten kurtarıp ehlileştirirler:

AKIN:

Adam demek bu yaban kısmına doğru mudur?
Atlar gibi otlayan sürüye insan deme,
Duygusu dört olanların lisanı kırk kelime.
Nasıl lisan denilir kırk hecelik bir dile,
Bunlardan daha zengin lisanca baykuş bile.
Düşünüşte, duyuşta, yurdu sevişte geri,
Ne yapsın bu ellere akın eden Türk eri,
Ne yapsın kırk bin yiğit, milyonların içinde?

SUNA:

Ne yaptıysa dört yüz milyonluk Çin'de! (s. 17)

Lisanı olmayan (s. 17), bir kuştan fazla düşünemeyen (s. 34), hayvanlar gibi yaşayan (s. 21), aile bilinci, yurt sevgisi olmayan (s. 21), duygulandığını bile fark etmeyen (s. 40) bu yerlileri eğiten, topraklarını yurda çevren Türkler, "bir altın kap içinde bu yurdu, taşından insanına kadar yuğur[muştur]" (s. 80). Herkes "bizden olmuştur" artık (s. 80). Bu görüş *Türk Tarihinin Ana Hatları*'nda da geliştirilir: "Türkler ayrıldıkları alanlara göre en elverişli gördükleri yolları tutarak medeniyetlerinin tohumlarıyla birlikte dört bucağa yayıldılar (...) karşılaştıkları ilkel yerlilerle çarpışa-

rak ya başka yerlere sürdüler ya da içlerine girerek medenileştirdiler. Yerlilere göre çok yüksek zekâları, gelişmiş silahlarıyla galebe çalmakta, yerleşmekte ve hükümlerini yürütmekte güçlük çekmediler.”⁴⁴

Türklerin yeryüzündeki ilk medeni ırk olduğu ve dünyaya medeniyet yaydığı inancı, Ankara Halkevi tarafından yayımlanan broşürde de anlatılır: “İlk şehri Türkler kurmuşlardır. İlk yazıyı yazanlar arasında Türkler vardır. (...) En eski tarih bölümlerinde dünyaya sosyallik hocalığı eden Türk’tür. Bugün dünyadaki belli başlı bilginlerin ilk adımlarını Türk ulusu atmıştır. Dünyanın hangi köşesine gitsek orada Türk ulusunun bir izine rastgeliriz. Böyle üstün bir kökten türeyen bir ulusun evlatları Türk’ün zekasını, kapasite atılganlığını, temiz kanını damarlarında taşıırken elbette ulusçu olur.”⁴⁵

Görüldüğü gibi medenilik ve ulusçuluk örtüştürülüyor bu söylemle. İnsanlığın hocası, medeniyet kurucusu Türklerin soyundan gelenler elbette bu köklerle gurur duyar ve milletine bağlı bir vatandaş olur. Aynı şekilde milliyetçilik de medeni olmanın bir unsurudur. Milliyetçi söylemin üç fikri birleştirdiği görülebilir: İlk olarak halkın ortak kendi kaderini belirlemesi; ulusal karakterin ifade edilmesi ve bireysellik; son olarak da dünyanın dikey olarak, her biri insanlığın ortak mirasına kendi özel vasıflarını katan benzersiz uluslara ayrılması.⁴⁶ Fakat bu unsurlar üzerine inşa edilen milliyetçilik algısının bir sorunu barındırdığı görülüyor. Milliyetçilik rasyonalist, seküler, modern bir hareket olarak mı düşünülmeli yoksa çoğu açıkça atalara ait ve modern koşullarla ilgisi olmayan oldukça özel ulusal unsurları mı vurgulamalı?⁴⁷

Kemalist söylem bu ikilemi, milliği modernliğin ve mede-

44 *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s. 59

45 Karadağ, s. 37.

46 Partha Chatterjee, *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası*, çev. Sami Oğuz, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996, s. 27.

47 Chatterjee, s. 48.

niliğin bir koşulu sayarak aşar. Türklerin de en temel vasıfları yüzyıllar öncesinden millet bilincine sahip olmaları ve dünyaya medeniyet yaymaları olarak ifade edilir. *Nutuk*'ta millet olmak, medeni olmanın zemini ve koşulu olarak belirlir. Her şey, Türk milletini medeni dünyada layık olduğu mevkie yükseltmek içindir.⁴⁸ Millet olma yeteneği, medeniyet ehliyeti addedilir.⁴⁹ Bu söylem oyunlara da yansır. *Kurtuluş*'ta, "ay yıldızın asırlardan beri dünyanın dört tarafına ışık ver[diği] (s. 13) belirtilirken, B.K. Çağlar'ın *Attila*'sında Türkler medeniyetin temsili ve teminatı olarak gösterilir, hem de bir "yabancı", bir Bizanslı'nın ağzından: "HONORYA: Dünyada Türk oldukça, medeniyet var demek..." (s. 21). Aynı eserde Türklerle Sümerler arasında bir süreklilik kurulur ve Batı medeniyetini kuranın da Türkler olduğu belirtilir; Batılı tarih yazımı eleştirilerek:

ATTILA:

Bir gün dediniz mi kalırdı vahşi kısır
Sümerler olmasaydı Roma, Yunan ve Mısır!
Alçaktı babasını hiç anmayan bu piçler!
Hep o bir tek güneşten, alnınızın aklı! (s. 31)

Türk milli kimliğinin kuruluş döneminde evrensel medeniyeti Batı'ya özgüleyen anlayışı, etnik bir medeniyetçilik anlayışıyla birleştiren bir yaklaşım söz konusudur.⁵⁰ Batı merkezli bir medeniyet anlayışıyla öze dönük bir modernleşme tanımının dengelenmesine çalışılır. Kemalizmin medeniyetçilik algısı, milliyetçiliği medeniyetin üyesi olmanın vesilesi sayan evrenselci bir bakışa dayanır. Türklük insanlığın ve medeniyetin unsuru, parçası olarak görülür. Türk milleti, her adımı insanlık ve medeniyet tarihine damga vurmuş, kat-

48 Atatürk, s. 606.

49 Bora, "Nutuk ve Milliyetçilik", s. 117.

50 Bora, "İnşa Döneminde...", s. 174.

kı yapmış seçkin bir millet olarak kutsanır. Bununla birlikte milli devlet olmak da, medenileşmenin bir şartı olarak algılanır. Diğer yandan medeniyetin kaynağındaki hemen bütün önemli adımların Türklüğe özgü gösterilmesi ve en eski kültür ve medeniyet sahiplerinin Türkler olduğunun belirtilmesiyle medeniyet kavramı doğası gereği Türklüğün fitratına uygun, Türk'e özgü bir anlam kazanır. Böylece Batı'ya atfedilen tüm değerler, Türklüğün öz kimliğine ait kılınır. Türk milliyetçiliğinin kendisini has Batılı olarak tanımlaması hem bir travmayı savuşturma gayretidir, hem de bu sayede taklitçi mahiyeti en bariz uygulamalar bile bir öze dönüş hamlesi olarak yorumlanabilmiştir.⁵¹ Bu modelin temelinde, baskın kültürün tehdidini savuşturma gayreti vardır. Yerli kültürün reform hareketi, aslında baskın "öteki"yi taklit etme çabası olsa da içinde altın çağ söylemini barındıran bir kaynağa geri dönüş hareketi olarak adlandırılır. Tarihin yeniden yorumlanması ve üretilmesiyle ortaya çıkan bu geri dönüş söylemi, öz kimliği savunup modernleşmeye ve milliyetçi vurguların kabul görmesine imkân sağlar.

Dünyada medeniyet yayan Türklerin akınları sırasında zaman zaman dirençle karşılaşmaları da söz konusu olur. Fakat Türk'ün cihana ışık saçan, dünyaya alevler, ateşler gibi yayılan medeniyetçi akınlarının karşısında durmak imkânsızdır. Bu yoldaki üstünlüğün kabul edilmesini bekleyen ve herhangi bir direnişi affetmeyen söylem, herkese "istediğini" verir. Özyurt oyununda böyle bir vurguya rastlamak mümkün:

DEMİR HAN:

Hakkımız var Asya'nın her karış toprağında.
Kaç yiğit gömdük onun ovasında, dağında,
Arkamızdan soranlar bizi bulsun diye

51 Y.a.g.m., s. 175.

Geçtiğimiz yollara bir iz bıraktık hediye:
Baş kaldıran ülkeler mezar taşıyla doldu,
Baş eğen ellere de abideler süs oldu. (s. 31)

Benzer şekilde M.K. Ergenekon'un *Attila* oyununda "Çin duvarına kadar" varan hâkimiyetinden bahsederken "baş eğene dost oldu[ğunu], baş kaldıranı ez[diğini]" (s. 39) dile getirilir. Akınların istila değil istiklal için yapıldığı söylenirken, ötekiyle ilişkinin bir baş eğme-baş kaldırma metaforu çerçevesinde yapılandırılması sorunlu bir anlatı oluşturuyor. Bir tarafta medeniyet, barış, hürriyet söylemi geliştirilirken diğer tarafta savaşçılığın, karşı konulamazlığın vurgulanması, söylemi çelişkili ve iki temel odak arasında gidip gelen bir konuma yerleştiriyor. Tarih yazarken de medeniyet yayarken de kullanılan baskıcı söylem, kimliğin diğer kimlikler üzerindeki gücünü ve karşı konulmazlığının, militarist bir üslupla dile getirilmesini sağlar. Herhangi bir fetihçi ve yayılmacı içeriği olmayan akınlarda gücün ve kahramanlığın ortaya çıkabilmesi için gerekli ortam oyunlarda ısrarla akınların ve yayılmanın medenileştirici yönünün vurgulanıp, yapılan savaşların da "mecburen, istemeden, düşmanın kışkırtmasıyla" gerçekleştiğinin altının çizilmesiyle sağlanır.

Ali Kazanoğlu'nun eseri *Alp Aslan*'da, Romen Diyojen'e kan dökülmemesi, savaşa girilmemesi teklifiyle gönderilen Türk elçisinin Diyojen tarafından hakarete uğraması, savaşı kaçınılmaz hale getirir:

ALP ASLAN:

Bizans İmparatorunun elçimizin şahsında bana karşı reva gördüğü hakareti hepiniz öğrendiniz. Milletçe de Devletçe de hakarete uğradık. Milli izzetinefsimiz müthiş ve tahammülsüz bir darbe yedi. Artık kanımızın son damlasına kadar savaşmak boynumuzun borcudur. (s. 43)

Tarih Bizim oyununda da savaşa sürüklenir Türkler. Av-nik Eyaleti Tekürü “beş bin kafiri ile” sürülerin kendi sını-rına geçtiğini söyleyerek sınır oymaklarına baskın yapıp iki bin davarı talan eder ve tazminat olarak da beş bin akçe talep eder. Ayrıca sınırlara asker yığarak savaş hazırlıklarına baş-larlar. Bu durumda karşılık vermek kaçınılmaz olur:

BİLGE HAN:

(Yumruğunu sıkarak) Kafire haddini bildirmek gerek;
kalesi yıkılacak, tacı devrilecek, kılınçlar şakırdasın
gürzler dokuşsun. Tanrı gücünüzü artırsın. Akınıınız
kutlu olsun. (s. 19)

Yaşar Nabi'nin eseri *Mete*'de savaş nedeni düşmanın top-rak talebidir. Yueçi Hükümdarı, elçisi vesilesiyle sınırda bu-lunan ve amcasının mezarının bulunduğu toprağın, kendi ülkesinin sınırlarına katılmasını talep eder. Elbette yerine getirilmesi imkânsız bir taleptir bu:

METE:

Nesi varsa yiyerek, bitirince etimin,
Şimdi de göz dikeyor malına milletimin...
Yerine gelmeyecek arzusu bu seferlik
Öğrensin şimdi neymiş ve nasılmış askerlik. (s. 59)

Hakkı Günal'ın *Bozkurt*'unda da savaşın nedeni düşmanın toprak talebidir. Halkının ısrarlarına rağmen savaşa girmek-ten imtina eden ve kan dökülmesini istemeyen Hakan, barı-şın korunmasına öncelik verir: “HAKAN: Lakin unutmayın ki son güne kadar/Türk ulusu hep birden sulha bekçilik ya-par” (s. 18). Hakan, buna rağmen düşmanın sınıra dayanma-sıyla savaş kararı almak zorunda kalır. Sonuç zaferdir. Oyu-nun önsözünde de belirtildiği gibi “Han (...) bazen gururun-dan, izzetinefsinden bile fedakârlık ederek komşularıyla hoş geçinmeyi bir ideal bilmıştır. Fakat her Türk gibi o da sırası

gelince bir Türk'ün neler yapmağa muktedir olduğunu hak-
kile isbat etmiştir" (s. 4). Dolayısıyla Türk aslında "ışık iste-
yene ışık, ateş isteyene ateş" (Özyurt, s. 10) vermektedir.

"Türk ırkının hakiki faziletleri..."

Milliyetçi hareketlerin oluşumunda, milli devletin kuru-
luş süreci belirleyici bir önem taşır. Bu hareketlerin oluşum
evresindeki söylemler, imgeler ve anlatılara bir şekil veren
iktidar, icraat ve söylemleriyle bir millet ve bir kimlik kurar,
"kimiz ve nasıl olmalıyız" sorularının cevaplarını verir.⁵² El-
bette yoktan var edilen bir kurgu değildir bu; modern önce-
si tasavvur dünyasından milletleşme sürecine taşınan malze-
meye ve bunun işlenme biçimlerine dayanır. Milli öze yük-
lenen vasıfları belirleyen milli kimliğin kuruluş biçimidir;
bu süreçte üretilen argümanlar ve kaygılardır.⁵³

Aidiyet ve kimlik tanımlamalarının oluşturulmasındaki te-
mel unsur, bireysel ve toplumsal düzeyde ben ve öteki ara-
sındaki sınırların çizilmesidir. Toplumsal düzeyde ötekiyle
aradaki sınırlar, benzerlikler ve farklılıklar üzerinden çizilir.
Bir kültürün, bir toplumun, bir milletin, kendi içinde benze-
şen, diğerlerinden ayrılan değişmez nitelikleri vardır. Öteki-
lerin sayısının epey fazla olmasındandır ki, sınırları belirle-
mek, bir kimliği yapan ve diğerlerinden ayırtıran unsurlara
odaklanarak bunların ezeli ve ebediliğini vurgulamaktan ge-
çer. Bu tür bir yaklaşım, kimliği yapan sembolik imgelerin,
alışkanlıkların, törenlerin ve nesnelerin üretimine yol açar.
Bunlar üzerinden kimlik tanımlanır ve somutlaştırılır.⁵⁴

Türk kimliğinin ezelden ebede uzanan sürekliliği içinde
bir öz olarak sabitlenmesi, çok özel vasıflı bir kimlik olarak

52 Y.a.g.m., s. 168.

53 Y.a.g.m., s. 168.

54 Edensor, s. 25.

yüceltiliş biçimi, Türk kültürünün milli kimliğin şartı olarak sunulması, özcü bir yaklaşımın göstergeleridir. Bu durumda özün varoluştan önce geldiği ve varoluşu belirlediği düşünülür. “Şeyleri” öyle yapan tanımlanabilir bir özleri vardır.⁵⁵ Türk milleti neredeyse insanlık tarihinin başlangıcından beri, üstelik o zamandan sahip olduğu milli bilinçle tarih üstü bir konuma yerleştirilir.⁵⁶ *Nutuk*’un millet olgusunu tanımlayışında, millet olmak bir özün gerçekleşmesidir. Buna göre her millet biricik nitelikte bir cevherdir. Devletin milli devlet haline gelmesi, milli özün gerçekleşmesini ifade eder; milli öze dayanmak, devletin de var olma ve kalma koşuludur.⁵⁷ Bu bağlamda soy ve öz birliğinden hareket eden ulus yaklaşımı, Türklerin fitratına ilişkin açıklamalarla mantıksal bütünlük içindedir. Türkler yalnızca çok eski bir ulus değil aynı zamanda nitelikli bir ulustur da. Bu niteliklerin anlatımı ve aktarımı, sadece etnik ve milli sınırların inşasında işe yaramaz, aynı zamanda hangi temel özelliklerin Türk toplumunda önemsendiğini göstererek, toplumun üyelerini de bu özelliklere sahip olmaya zorlar.

“Yaşasın ordu Türklük”

Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi Türk’ün en önemli niteliklerinden birisinin kahramanlık ve cengâverlik olduğu eserlerde sıklıkla işlenir. *Nutuk*’ta, vatan ve milleti, Kurtuluş Savaşı sırasında içinde bulunduğu zor şartlardan kurtaracak gücün “bütün vatanda bir elektrik ağı haline gelmiş olan milli akımın kahramanlık ruhu”⁵⁸ olduğu belirtilir. *Alp Aslan* oyunun önsözünde Alp Aslan’ın “Türk askeri dehasının, ezeli Türk faziletinin asırlardan beri dillere destan

55 Belge, s. 11.

56 Bora, “İnşa Döneminde...”, s. 179.

57 Atatürk, s. 298.

58 Atatürk, s. 45.

olan muhteşem realitesi" (s. 5) olduğu söylenir. Türk insanının ve ordusunun kahramanlığı "bizim bir tek erimiz, düşmanın on erinden yeğdir" (s. 11) sözleriyle ifade edilir. Aynı şekilde *Kurtuluş*'un önsözünde de Türklerin "asker bir milletin ahfadı" (s. 2) olduğu belirtilir. Buna göre "Türk'ün celadeti, Türk'ün cesareti, Türk'ün şuuru söndürülemez" (s. 34). Oğuz destanının ana konu olarak işlendiği, Dede Korkut masallarından da bazı metinlerin alındığı belirtilen *Tarih Bizim* oyunun önsözünde de bu metinle "Türk ırkının benliğinde mevcut hakiki vasıflar: cengâverlik, kahramanlık, sadakat, sevgi ve faziletlerin en güzel örnekleri[nin] canlandırılmaya çalışıl[dığı]" (s. 3) belirtilir. İbrahim Tarık Çakmak'ın yazdığı *Bozkurt*'ta da Türkler askerlikleriyle kahramanlaştırılır:

TÜRKAN:

Yaşasın ordu Türklük
Türklük, bu ne büyüklük
Var ol sen Türk oğlu
Yaşasın Anadolu! (s.118)

Türk sözcüğünün metinlerde çokça tekrar edildiğini görüyoruz. Her türlü dil, din, ırk, cinsiyet, sınıf bilinci, bu tanımlama içinde eritilir metinlerde. Türk, insanın kendisini tanımladığı ilk ve en üstün vasıftır. Türk sözünün özne-isim olarak yaygın bir biçimde kullanılması, bu kimliğin ontolojik bir özgüven kaynağı olarak tanımlandığını göstermektedir.⁵⁹

"Kalbi vatan aşkıyla çarpan bir millet ölmez..."

Oyunlarda dikkati çeken bir diğer konu, Türklerin tarih öncesi devirlere yaslanan geçmişlerinde yer alan vatana bağlılık, millet olma ve milleti en faziletli yönetim şekli olan cumhuriyetle idare etme geleneğinin görülmesidir.

59 Bora, "İnşa Döneminde...", s. 189.

Muharrem Gürses'in eseri *Köroğlu*'nın sahnelenmesi öncesinde "aktörlük kabiliyeti üstün olan bir sanatkâr" (s. 3) tarafından söylenmesi istenen prolog bölümünde, oyunun nasıl bir duygu telkin edileceği anlatılır ve bu telkinin içeriği şöyle açıklanır: "Köroğlu; şimdi gözlerinizin önünde, insan ruhlarının temiz ve bozulmamış bir numunesi olarak canlanacak ve bize şu yüksek duyguyu telkin edecektir: Bir vatandaş yurdunu ve yurttaşını ne kadar sever ve sayarsa, o kadar ulvi bir ruh ve karaktere sahip olur." (s. 3)

Alp Aslan'da vatan sevgisi ve millet vurgusunun altı çizilir:

ALP ASLAN:

(*Yarı seyircilere dönerek*⁶⁰ Nizamülmülk'e) Kalbi vatan aşkile çarpan bir millet ölmez. (...) Bu güne dek ne tufanları, ne kasırgaları göğüsledik. Şükür, hepsini de başardık. Bu savaşta da belki çok yiğit toprağa vereceğiz, çok ıstırap çekeceğiz; fakat yine muzaffer olacağız; yine Büyük Selçuk milleti dipdiri ayakta duracak. (s. 18).

Celal Tuncer'in *Devrim Yolcuları* oyununda Kurtuluş Savaşı sırasında Türk'ün yurduna göz diken "yabacılara verilecek cevabın" (s. 11) ne olması gerektiği tartışılırken, cevap milli bilinçte bulunur:

OBEN: (...)

Bu silleyi vurabilmek için damarlarına yabancı kan girmemiş Türk çocuklarının nabızları hep birden aynı ulusalılık aynı benlik ve aynı gururla çarpmalıdır. (s. 12)

Bozkurt'ün giriş kısmında bulunan "vaka" bölümünde Bahadır Han'ın "diğer komşu devletlere nazaran, hükmettiği ülkeyi ve o ülkenin sakinlerini tam bir cumhuriyetle idare et[tiği]" (s. 4) ifade edilir. *Mete*'de ise kendilerine hakaret etmelerine, bir de kendilerinden toprak talep etmeleri-

⁶⁰ Vurgu bana ait.

ne rağmen Yueçi Devleti'yle savaşa girmediği için askerleri ve halkı tarafından çekinerek de olsa eleştirilen Türk Hakanı Mete, halkını ve çevresindekileri eleştiriden korkmama-ları konusunda cesaretlendirir. Oldukça demokrat bir ta-vırdır bu.

METE:

Korkma! Her fikir serbest söylenmelidir.

Söylenmeyen fikirler ancak tehlikelidir. (s. 48)

Görülüyor ki, arada ne kadar zaman ve mekân mesafesi olursa olsun, oyunlarda milli bilinç, düşmana karşı koymay-la vatana ve millete bağlılık, milletin egemenliği ve kendi kendini yönetmesi gibi cumhuriyetin dayandığı ilkeler, ge-niş zamanlara yayılarak Türk'ün ebedi karakteri haline geti-rilmektedir.

"Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir"

Bağımsızlık, Türk'ün en önemli, en karakteristik vasıfla-rından birisidir. Türk, bağımsızlık ruhu ve ülkeye, vatana bağlı olmakla tanımlar öncelikle kendisini. Tarih boyunca değişen düşmanların değişmeyen talepleri, toprak isteme, yurdu ele geçirme, işgal etme çabalarına her defasında kar-şı koyan Türkler, bir anlamda özgür ve bağımsız yaşamının tüm milletler için savunucusu olurlar. Mustafa Kemal, *Nu-tuk*'ta bağımsızlığın, bir milletin var olması için tek şart ol-duğuna değinir: "Temel ilke, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam is-tiklale sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, istiklalden yoksun bir millet, medeni insanlık dünyası karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye layık görülemez."⁶¹

61 Atatürk, s. 9.

Mustafa Kemal'in bu söylemi oyunlarda da üretilir. B.K. Çağlar'ın *Attila* oyununda Türkler, Bizans'ın gizlice yürüttükleri saldırı planlarının öğrenilmesi karşısında savaşa girer ve bir kez daha kazanırlar. Bu, tüm dünyaya ama özellikle Avrupa'ya bir kez daha verilmiş bir derstir:

ATTILA:

Avrupa, bir gün, yine eğilecek
Türk'ün yurdu elinden alınmazmış bilerek
Böyle lüzum kalmadan kıtayı kaplamaya
Baş egecekse bir gün Avrupanız Asya'ya
Bu yine bir Türk için, Türkler için olacak!
İstila hırsı değil; istiklal din olacak... (s. 31)

H. Günal'ın *Bozkurt*'unda da Türk'ün işgale, baskıya karşı duran, istiklal aşığı bir millet olduğu anlatılır:

GÜNER:

(...) İstibdada düşmandır, hürriyete diz çöker
Haksızlığın önünde köpürür isyan eder.
Yaşartır gözlerini, bütün eğilen başlar
Türk bir şahikadır ki kalbi toprakta çarpar. (s. 37)

İbrahim Tarık Çakmak'ın *Bozkurt* adlı oyunundaysa Türk'ün işgale, sömürüye isyanı daha yüksek sesle duyulur. Milli Mücadele sürecini ele alan oyunda, Anadolu hareketine destek veren kadınlardan birisi olan Türkan, yurdu göz göre göre düşmana teslim eden Sultan'ın yanına birden yaklaşarak şunları söyler:

TÜRKAN:

Ey piç akıllı melun
Ne Neron ne Firavun
Yaptığını yapmadı
Böyle yola sapmadı

Ey benliğimi satan
Utan şu yerden utan (...)
(Türkil'i, Mehmet çavuşu ve Doğrul'u göstererek)
Köle olamaz bunlar
Onlarda benliğim var
Türklüğüm vardır benim.
Çelikleşiyor tenim
Düşmanlaştıkça düşman
Coşuyor bendeki kan (...)

SULTAN:

Defol karşımdan kadın
Nedir sanki maksadın?

TÜRKAN:

Yürüyün evlatlarım
Varsın sözlerim yarım
Kalsın, değmez alçağa
Sarılalım bıçağa
Alalım oku, yayı
Esareti, sarayı
Yıkalım temelinden
Nolur Türk emelinden
Görsünler bu alçaklar. (s. 29-31)

Kurtuluş oyununda da Türklerin tarih boyunca özgür yaşayan bir millet olduğu anlatılırken bu durumu “yabancılar” bile itiraf etmektedir:

MIKEİL:

Türk milleti istiklal içinde yaşamış, bugüne kadar hiçbir milletin boyunduruğuna girmemiş, dünyanın dört köşesinde devletler ve saltanatlar kurmuş bir millettir.
(s. 21)

Bir yabancıya söylenen bu sözler *Nutuk*'taki söylemle örtüşür: "Biz Türkler, bütün tarihimiz boyunca hürriyet ve istiklale sembol olmuş bir milletiz!"⁶²

***"Şarkın güneş ülkesinin eşsiz insanları,
sizden af diliyorum"***

Tarihleri boyunca hür yaşamış olan Türkler, ne zaman kendi inançlarını paylaşmayan halklar üzerinde egemenlik kursalar, hoşgörü, Türklerle diğerleri arasındaki farkı ortaya çıkaran doğal bir özellik olarak görülür. Hoşgörü, düşünsel bir tür üstünlük ilişkisini de ifade eder. Bu hoşgörü iyi niyete dayanır ve üstün konumda olanın insafına bağlıdır.

Affediciliği ve hoşgörüyü ortaya çıkaran hiyerarşiye göz atmakta fayda var öncelikle. Özyurt'ta Türklerin göç yolları üzerinde karşılaştıkları yerlileri nasıl eğittiklerine değindik. Sanat, bilim, mimari, yurt bilinci, aile kavramı, duygulanma, düşünme vasıfları Türklerin rehberliğinde geliyordu yerliler için. Bu bağlamda, oyunda Türklerin, karşılaştıkları kültür ve medeniyetlerle aralarındaki ilişkinin tek yönü vurgulanır sık sık:

DEMİR HAN:

Onlar sanki bizlere ne verdi de biz aldık

Onlar neyi almadı biz bağışladık da? (...)

Biz samanyollarında parladık yıldız gibi

Yabancı el değmemiş, benliğimiz kız gibi... (s. 19-20)

Bu noktaya *Türk Tarihinin Ana Hatları*'nda da yer verilir: "Tarihin en büyük cereyanlarını yaratmış olan Türk ırkı, benliğini en çok korumuş bir ırktır. Bununla beraber gerek tarih zamanlarında, gerek tarihten evvelki zamanlarda yayıldığı geniş ülkelerde ve sınırlarında yaşayan komşu ırklarla

62 Atatürk, s. 470.

da karışmıştır. Yalnız bu karışmaların ekserisinde Türk ırkının vasıfları olduğu gibi kaldığından Türk ırkı kendi hususiyetini kaybetmemiştir.”⁶³

Tam da bu hiyerarşi nedeniyledir ki, ötekilerin zaman zaman düştükleri hataların da hoş görülmesi, affedilmesi gerekir. Oyunda Türk Hakanı Demir Han, yerliler içinden anne-babasını bilmeyen iki genci çocukluktan itibaren yanına almış ve yetiştirmiştir. Yalçın ve Söğüt adındaki bu gençler, Hakan’ın Işık ve Akın adlı çocuklarıyla beraber büyürler. Zamanla Söğüt, Akın’a aşık olur; Işık ise yerlileri eğitmek için Bilgiç’le birlikte anayurttan gelen Ozan’a. Çifte düğün planları yapılırken, Işık’ı kıskanan Yalçın, Ozan’ın üzerine bir kaya düşmesine neden olur ve Ozan yaralanır. Söğüt’ün aşık olmayı Türklerden öğrenmesi gibi Yalçın da kıskançlığı Türklerden öğrenmiştir. Bu, yerlilerin gösterdiği ilk duygusal ve insani belirtilerdir, bu nedenle cezalandırmamaları, aksine bu durumdan mutlu olunması gerekir:

BILGIÇ:

Görünür Yalçın’da da senin verdiğin gönül (...)

Sevmesi, kıskanması, ayrı birer yükseliş,

Bütün bunlar Demir Han, yaptığın en güzel iş. (...)

Onların can evine bu duyguyu sen ektin

Niçin ektin mademki vakitsiz biçecektin? (s. 77)

Ozan da “eğer taşı atan ‘bizdense’ kanıma kan isterim, yabancıysa Demir Han onu affetsin derim” (s. 80) diyerek Yalçın’ın bağışlanmasını ister ve Yalçın affedilir. Türkler, hoşgörüyü, nezaketi ve affediciliği yerlilere, esirlere, düşmanlara, kısacası herkese karşı gösterirler. B.K. Çağlar’ın oyunu *Attila*’da suikast ve işgal planları ortaya çıkan Romalı generaller ve Papa, Türklerden af dilemek için Attila’nın ayaklarına kapanırlar. Sahnenin şöyle oynanması istenir:

63 *Türk Tarihinin Ana Hatları*, s. 50.

(Papa, çadırın örtülü kapısından ilk adımı atan bir ayağın üzerine kapanmaya atılır; Attila'nın eli, başını az göstermeyi temin edecek bir halde eğilerek papayı iter; meşale bu sırada devrilir; sahne tamamen karanlıklaşır. Ve Attila, ancak karanlıktan sonra girer. Sahnedekilerin hepsi birer silüet gibidir ve Attila tabiidan biraz büyük, bir dev silüeti gibidir. Arada alkışlandığı yer olursa çakan bir şimşekle bir an yüzünü görmek seyirciye *kısmet olur*.⁶⁴ Papa doğrulur; titrer, ötekiler, kimi ona yardım etmek kimi korkudan büzölmek gibi hareketler yaparlar. Bu hareketler, heykel gibi dimdik duran Attila'nın vaziyetini tebarüz ettirmek için muhakkak lazımdır) (...)

PAPA: (Hıçkıran bir sesle, dua eder gibi ve tek tek söyleyerek)

Attila!... Senden gufran istiyoruz Attila!

Bütün İtalya... Roma... Senato... İmparator...

Hunlardan... Attila'dan... Türklerden... af istiyor!

(s. 29-30)

Bu sözler üzerine Attila "faziletten bihaber" (s. 30) düşmanını "yine" (s. 30) affeder. Benzer bir konuyu işleyen Tanseli'nin *Attila* adlı oyununda da Attila'nın merhametli, hoşgörölü yönü çizilir. Esirler ve vergilerle ilgili kabul edilemeyecek taleplerde bulunan elçilere sert bir karşılık verdikten sonra Attila, elçileri kırdığını düşünür ve onların en iyi şekilde ağırılanmasını ister (s. 27). Hatta kendisine suikast düzenlemeyi planlayanları affeder (s. 46, 55)

Türkler bu affedici ve hoşgörölü vasıflarıyla tüm dünyaya, özellikle de düşmanlarına bir kez daha insanlık dersi verirler ve böylece onlara karşı Türk'ün "öğretici" işlevi yenisinden vurgulanmış olur. *Alp Aslan* oyununda Hakan, "Türküm, boynu bükük bir bedbahtın sızlayan yarasını bizim de

64 Vurgu bana ait.

ruhumuzu kanatır” (s. 57) sözleriyle savaşta yaralanan Romen Diyojen’e yakınlık gösterir, onu artık “arkadaş olarak” (s. 58) gördüğünü söyler. Bu tavır Diyojen’i “ezer, öldürür” (s. 58). Tüm “sahtekarlığına” ve “kahpeliğine” rağmen Alp Aslan tarafından affedilen Bizans İmparatoru Romen Diyojen şunları söyler:

ROMEN DİYOJEN:

İnsanlık ve faziletin ne harikulade bir kudret olduğunu senden öğrendim (...) Büyük Alp Aslan, Büyük Türk Milleti, Şarkın, güneş ülkesinin eşsiz insanları, sizden af diliyorum. (ağlar) (s. 62)

Türk’ün yaratılıştan bezenmiş olduğu vasıflarının belirtilmesi, etnik-milli kimliğin özelleştirilmesi ve yüceltilmesi, milletin asil ruhuna yapılan atıfta kendini gösterir. Türkler yaratılıştan, soydan yüksektir. *Bozkurt*’ta “Türk’ün temiz alına leke sür[ülemeyeceği]” (s. 37) söylenirken, *Devrim Yolcuları*’nda Anadolu hareketine destek veren bir ailenin kızı olan ve saray adına çalışan Ayüksel’in zaten Türk olmadığına karar verilir; çünkü “böyle temiz bir kanda kahpelik olmaz” (s. 33).

Peki bu yapı, bu kimlik, nasıl, hangi şartlarda gelişir? İlk erdem, anayurtta güç yaşama koşullarında gerekli olan örgütlenme ruhudur. Sonra “göç” sözcüğü askerî “akın” anlamı da kazandırılarak kullanılır. Bu da disiplin anlayışının vurgulanmasıdır. Göçlerin askerî akınlar olarak algılanması, Türklere adalet ve eşitlik duygusunun atfedilmesini sağlar. Türkler böylece disiplin ve kural anlayışından yasa kavramına geçerler. Göçler, hem bir dünya ve medeniyet kavrayışı hem de hâkimiyet ülküsü kazandırır. Bu niteliklerin bir araya gelmesi de doğal olarak devlet düşüncesini ortaya çıkarır. Türklerin göçlerle taşınan öz değerleri, diğer halkların da gelişim ve örgütlenmesini hızlandırmıştır.⁶⁵

⁶⁵ Copeaux, s. 144.

Türk kimliği çizilirken tekrarlanan asli öğelerden kısaca söz etmek gerekirse doğallaştırılan ve zamansızlaştırılan, adeta doğuştan gelen bir fiziki kuvvet, askerî örgütlenme ve savaşma becerisi, korkusuzluk, bağımsızlık, neredeyse varoluşla birlikte başlayan bir soyağacıyla dünyaya medeniyeti yayma, ilmin fennin öncüsü olma misyonu sayılabilir. Ayrıca milli kimlik; genetik şifrelerle kökleşmiş olarak tanımlanan bağımsızlıkçılık, ezeli milliyetperverlik, devlete, otoriteye itaat gibi geç millet inşalarında sıkça rastlanan epik övünçlerle tanımlanır.⁶⁶ Tarih boyunca büyük düşmanları tüm zorluk ve yokluklara rağmen deviren Türklerin gücü de işte bu yapıdan gelir. Düşmanlar değişir, zaman değişir, mekân değişir, yani “öteki”ler değişir ama “biz” olan değişmez. Milli Mücadele’ye destek veren Türk gençleri “binlerce yıl önce okuna sarılmış düşmana saldıran ata[sını] hatırlat[ır]” (*Devrim Yolcuları*, s. 28), Türk gençliği “her vakit olduğu gibi çok eski zamanlarda da batıl itikatlardan uzaktır” (*Akın*, s. 8). Böylece geçmişle şimdi arasında bir süreklilik sağlanmış olur ve milli kimlik değişmez, sabit, ezeli ve ebedi bir niteliğe büründürülür.

Milliyetçi metinler çeşitli sebeplerle bir dönem geri kalmış bir ulusun bir yandan kendi kültürel kimliğini koruyarak kendisini modernleştirebileceğini savunmaktadır.⁶⁷ Bu nedenle cumhuriyetin kuruluş sürecinde Türklerin gerçek tarihi, gerçek kökeni, gerçek kimliği gibi sorulara verilen yanıtlar, cumhuriyet değerleriyle donatılır. Laiklik, hoşgörü, parlamentarizm, kadın-erkek eşitliği, sosyal adalet, hâkim devlet, halk ordusu gibi özellikler, ortak ve değişmez tarihte de görülecektir. Böylece cumhuriyetle birlikte gelen değerlerin Batı’dan alınmadığı, zaten Türk tarih ve yaşayışında var olduğu anlatılmış olur. Milliyetçi söylem, Türklere, özellikle genç kuşaklara ki-

66 Bora, “İnşa Döneminde...”, s. 187.

67 Chatterjee, s. 71.

mi zaman üstünlük duygusuna çok yaklaşan güçlü bir ulusal kimlik ve ulusal övünç duygusu aşılır. Bu da bir anlamda Avrupa'yı izleme ihtiyacını psikolojik olarak dengelemektedir.⁶⁸

"O, Ares'in kılıcını taşır"

Türk kimliğinin ve tarihinin cumhuriyet değerleriyle canlandırılmasında olduğu gibi, Türk milletinin tarihteki kahramanlarının, liderlerin de Mustafa Kemal Atatürk'ün kimliğiyle örtüştürüldüğü görülür. Orta Asya Türk devletlerinin Cengizhan, Alp Aslan, Mete, Attila gibi kahramanlarıyla, Köroğlu gibi zulme ve sömürüye başkaldıran bir halk kahramanı figürü Türk'ün tarih boyunca bünyesinden çıkardığı liderlerin niteliklerini, meziyetlerini açıklarken Mustafa Kemal de bu meziyetlerin mirasçısı, sürekliliğini sağlayan yeni kahraman olarak çizilir.

Köroğlu'nda, liderin en önemli özelliği Türk soyundan geliyor olmasıdır. Oyunun başında, oyun kişilerinin tanıtıldığı bölümde Şah Abbas'ın "Türk sülalesinden gelme İran Şahı" (s. 2) olduğu ifade edilerek Şah Abbas'ın, elçisi aracılığıyla bütün ülkesinin, kendi soyundan gelen "aslı Türk olan o büyük kahramanın emrine amade" (s. 15) olduğunu iletir. Köroğlu'nun da, "büyük Türk oğlu" (s. 16) ve "Türk evladı" (s. 36) olduğunun sıklıkla vurgulanması, kişiyi doğrudan kahramanlık ve millete bağlılık vasıflarıyla kuşatır. Böylece kişi milletin başına geçme ehliyetini ve milletin bağlılığını kazanır.⁶⁹

Liderin bir diğer vasfı, savaşçılığıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün nedenini askerî başarısızlıklar olarak

68 Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner Gönen, 12. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 278.

69 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*'ta Attila'dan bu bağlamda söz açar: "Burada babasının büyük adam olmasıyla övünen Bizans İmparatoru Theodosius'a, babası ve anası Türk olan Attila'nın 'ben de büyük ve asil bir milletin evladım' dediğini hatırlatmadan geçemeyeceğim." (*Nutuk*, s. 494)

gören milliyetçi söylem, milletin yeniden güç kazanmasının yolunu da öncelikle milletin ve liderinin kahraman, savaşçı doğasının vurgulanmasından geçtiğini düşünür. Sadece doğal olanın yeniden canlandırılmasına, ortaya çıkarılmasına gerek vardır. H. Günal'ın *Bozkurt* oyununda Türklerin hakanı şöyle anlatılır:

GENERAL:

Tanımayan var mı, bilmeyen var mı onu!
Zaferlerden zafere koşturarak ordunu
Bir harika yarattı, sevindirdi yurdunu
Bütün acun öğrendi Türklerin BOZKURT'unu (s. 58)⁷⁰

Çağlar'ın *Attila*'sında da liderin en önemli niteliklerinden birisidir ordulara hükmetme ve savaşçılık. "Biraz da Allah demek" (s. 11) olan Attila, savaş tanrısı "Ares'in kılıcını taşır" (s. 9).⁷¹

Türk soyundan gelme söz konusu liderin en büyük ülküsü ve savaşlarının amacı, yeryüzündeki tüm Türkleri bir araya toplayarak milleti vatan toprağı üzerinde birleştirmek ve ulus birliğini sağlamaktır. Tanseli, *Attila*'da bir milletin üyelerinin başka milletlerin arasına karışmış olmasını ve onlar için çalışıyor olmalarını kabul edilemez görmektedir:

70 Oyunun sonlarına doğru "Yaşasın Türk ulusu, Milli şefim İNÖNÜ" (s. 59) sloganı atılır. Metnin sonunda "Samsun 1934" tarihi var. Elimizdeki metinse 1941 baskısı. Muhtemelen bu baskıda Orta Asya Türkleri'nin lideri Bozkurt'un yerine ikame edilen isim, gerekli güncellemeyle İnönü olarak belirtilmiş.

71 Türk Tarih Tezi'nin işlendiği oyunlar içinde en çok değinilen konulardan birisi Attila'nın Roma İmparatorluğu'na karşı verdiği savaştır. 1930'larda tiyatrodan olduğu gibi roman türünde de çokça Attila anlatısı oluşturulur. Bu anlatılardan çoğu Marcel Brion'un 1931 yılında yazdığı romanı kaynak olarak kullanır. Burada anlatılan konu, Attila'nın Bizans İmparatorluğu'na gönderdiği elçinin, Bizanslılarla birlik olup Attila'ya komplo kurması, daha sonra pişman olup planı Attila'ya açıklaması, Attila'nın da elçisini affedip, suikastçıları öldürmesidir. Naci Tanseli'nin *Attila*'sı da kapağında bu eserden faydalandığını not düşer. Bu eserlerden bir diğeri olan Peyami Safa'nın romanında Attila "Allahın Kamçısı" olarak tanımlanır (bkz. Belge, s. 245). Oyundaysa daha mitolojik ve laik bir söylem oluşturulduğu görülüyor.

ATTILA:

Isterim ki el yerde tek bir ırktaş kalmasın
Sırasında düşmanlar bize yurttaş salmasın
Savaşlarda onları bize düşman yapmasın
Korksun bizden her ulus, tek bir Türk'ü almasın. (s. 16)

Bu nedenle Attila tüm Türkleri bir araya getirecek bir Hun Devleti kurmayı amaçlar. Tek devlet, tek millet, tek bayrak söylemidir bu:

ATTILA:

Asya'daki Hunlar da emrimde bulunacak,
Bir bayrağın altında bu Türkler toplanacak. (s. 32)

Fakat Atatürk'ün bu konudaki görüşleri farklıdır. *Nutuk*'ta tüm Türkleri bir araya getirme ülküsü olan pantürkizm konusuna şöyle değinir:

Çeşitli milletleri ortak ve genel bir ad altında toplamak ve bu çeşitli unsurlardan oluşan kitleleri eşit haklar ve şartlar altında bulundurarak güçlü bir devlet kurmak, parlak ve çekici bir siyasi görüştür. Fakat aldaticıdır. Hatta hiçbir sınır tanımıyarak dünyadaki bütün Türkleri bile bir devlet halinde birleştirmek, varılması imkânsız bir hedeftir. Bu, yüzyılların ve yüzyıllarca yaşamakta olan insanların çok acı, çok kanlı olaylarla meydana koyduğu bir gerçektir. Panislamizm ve Panturanizm siyasetinin başarıya ulaştığına ve dünyayı uygulama alanı yapabildiğine tarihte tesadüf edilmemektedir. (...) istilacı olmak hevesleri konumuzun dışındadır. (...) Bizim kendisinde açıklık ve uygulama imkânı gördüğümüz siyasi ilke, milli siyasettir. Dünyanın bugünkü genel şartları, yüzyılların dimağlarda ve karakterlerde yerleştirdiği gerçekler karşısında hayalci olmak kadar büyük yanılğı olamaz. Tarihin ifadesi budur, ilmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir.⁷²

72 Atatürk, s. 299.

Ergenekon'un *Attila* adlı oyununda da milletin tüm bireylerinin bir araya gelme şartından ve bunu başarabilecek bir lider, baş ihtiyacından bahsedilir: Bir milleti "her yerde yaşatacak olan birliktir ancak" (s. 32) ve Attila da ulusun bu ihtiyacına cevap verecek olan liderdir:

COŞKUN:

Sürünün en önünde nasıl bir kurt varsa
Bir ulus görmelidir önde emreden kolu
Yalnız bir hançer çizer gidilecek tek yolu
Dileğiyle ulusun çağlar kanı bu izde
Attila'da bulduk bu emreden başı biz de
Ulusun odur duyan bütün dileklerini. (s. 23)

Dolayısıyla "ulusal gaye, birlik yolunda kor kesilen Türk Hakanı" (s. 52) Attila, halkın halinden, dilinden anlayan, onun kuvvetinin ve kudretinin farkında, bir anlamda "milli sırra" vakıf, milletin ihtiyaç duyduğu bir liderdir. Milletten aldığı güç ve millete duyduğu inançla, tüm ulusu bir araya getirir:

COŞKUN:

Her sınır ötesinde gözü kanlı düşman var
Attila böyle her yıl gezerek diyar diyar
Geniş yurda örüyor sağlam bir birlik ağı. (s. 26)

Çizilen, daha önceki bölümlerde de bahsedilen, Kurtuluş Savaşı tablosu ve savaş sırasında sağlanan lider-millet bütünleşmesidir. Hunların başta Roma hükümranlılığı olmak üzere diğer tüm hükümranlıklar altında yaşamaya itiraz edip, liderlerinin yönetimiyle kendi milli devletlerini kurmaları gibi; Türkler de Osmanlı idaresi altında "başkası için" hizmet vermekten ve yurdu işgal etme planları içindeki "gözü kanlı düşmanlardan", liderleriyle birlik olarak kurtulmuşlardır. Çağlar'ın *Attila*'sında bu birlik duygusu pekiştirir-

lir; millet kendisini liderinde bulur, lideriyle tanımlar. Vatanı ve lideri için canını fedaya hazırdır:

Sana, bize esir doğdu her millet
Emret yaşayalım, ölelim, emret! (...)
Varsın Avrupa'da kopsun kıyamet
Emret yaşayalım, ölelim emret! (s. 15)

Millet, savaşmak için liderinin emrini beklemektedir ve liderinin verdiği kararları, talimatları hiç sorgulamadan yerine getirecektir. Çünkü onun, milleti için en iyisini bildiğinden şüphesi yoktur. Lider, gücünü ve kahramanlığını, taşıdığı kandan alır ve bu vurguyla lider figürü üzerinden bir kez daha milletin kahraman mizacı mitleştirilir. Celal Tuncer'in *Devrim Yolcuları*'nda savaşın "Attila, Cengiz ve Timur'un kanını taşıyan bizim gibi Türk evlatlarının kolları ile kazanılaca[ğı]" (s. 11) belirtilir. Millet gücünü kahramanından, kahramansa milletinden alır. Lider ve millet, ortak ve ayrılamaz bir varoluş içinde bütünleşirler.

Liderin diğer vasıflarının çizilmesinde *Köroğlu*'nda saraya başkaldıran bir kahraman, H. Günal'ın *Bozkurt*'unda "ulusta sultanlı[ğı yok eden]" (s. 12), *Mete*'de "hem sınır-daki hem içerdeki" (s. 57) düşmanları yenmek için çalışan bir hakan söz konusudur. (Üstelik Mete, atını ve karısını zapteden düşmana kendi şahsi meselelerinin ardından milleti sürüklememek için savaş açmamıştır fakat millet "tam bir imanla bağlı olduğu" (s. 66) hakanı için savaşır ve destan yazar.) Özyurt oyununda şehrin imarı için kölesiyle birlikte omuz omuza çalışan bir han (s. 43), *Alp Aslan*'da "ordunun en önünde, erlerle yan yana savaşan" (s. 52) hakan vardır ve bu hakan, cephede kazanılan zaferlerin ardından ülkenin imarına girer; çünkü farkındadır ki, "kahramanlık ve bilgi, dünyayı fetheden iki tılsımdır" (s. 54).

Paralel bir okumayla açıkça görülüyor ki, Mustafa Kemal'in

özellikleri Orta Asya Türk devletlerinin hakanlarını tanımlamada belirleyici olmuştur. *Bozkurt*'ta Türkan ve Türkil, Türk tarihinden bahsederken, bu tarihi milletiyle birlikte Oğuzlar'ın, Cengiz Han'ın, Attila'nın ve tarihin görmediği büyük kahraman Gazi'nin yazdıklarını ifade eder. (s.118-119-102-121 / İbrahim Tarık Çakmak) Mustafa Kemal'in de milletin asırlar boyunca beklediği baş olarak çizilmesi, milleti esaretten, başkası adına yaşamaktan, her yanı sarmış düşmanın işgalinden kurtararak özgürlüğüne kavuşturacak kişi olarak anlatılması, bunun için Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'nin örgütlü yönetimini sağlaması, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından hızlı ve devrimci bir modernleşme ve reformlar sürecine başlaması bakımından Cumhuriyet söyleminin lider figürüyle, Türklerin Orta Asya'daki köklerinin lider figürü arasında bir süreklilik sağlanmaya çalışılmıştır.

Metinler neyi söyler?

Ulus-devletle vatandaşları arasındaki bağ sadece siyasi değildir. Bu siyasi ilişkinin temeli daha çok bir ulus oluşturma; kültür, toprak, ekonomi, dil, din gibi toplumsal unsurları paylaşan bir topluluk olma düşüncesinin ifadesi olarak görülür. Ulus-devlet, vatandaşları arasında bir homojenleştirme programı uygulayabilmek için ortak bir kültür, bir simgeler dizisi ve değerler sistemi oluşturmaya çalışır. Bu yüzden ulusalcılık da, devlet iktidarı için kullanılan bir araç olur ve tek bir köken vurgusuyla ulusun ayırt edici ve ortak inançlarla özdeşleşebileceği bir atmosfer oluşturulur. Böylece siyasi iktidar, ulustan kaynaklı kurucu meşruiyet gücüyle insan üretme endüstrisinde her türlü kalite kontrol mekanizmasını elinde bulundurma yetkisini kazanır.⁷³

73 Ernst Gellner, *Milliyetçiliğe Bakmak*, çev. Sitem Coşar, Saltuk Özertürk, Nalan Soyark, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 137.

Dolayısıyla ulus-devlet aşamalı olarak kendisini sağlamlaştırır. Öncelikle ulusa, diğer tüm uluslardan ve onların değerlerinden daha üstün olma durumu atfedilerek yeni bir ulusal kültür yaratılır. Daha sonra farklı olanların homojen toplum içinde dönüştürülmesi ve dışarıda kalanın potansiyel tehlike olarak tanımlanması söz konusu olur. Son olarak da dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı ulusal güvenlik teyakkuz hali sürekli korunur. Böylece sıkı bir toplumsal kontrol ve disiplin, kültürel korunma, siyasi ve ekonomik devlet müdahalesiyle statükonun korunması sağlanır.⁷⁴ Bu aşamada ulus-devlet, daha önce de bahsedildiği gibi ideolojiyle buluşur. İdeoloji, bireyleri sınıflandırma ve görevlendirme, toplumsal hayatı tanımlama, siyasi iktidara bağlılığı öğretme, ulusal birlik ve beraberliği güçlendirici araçları üretme, toplumsal davranış kalıplarını ve ilişkileri düzenleme işlevi görür. Modern ulus-devlet, ulus ölçeğinde birlik ve bütünlüğün sağlanması için güçlü iktidar, düşmanlardan korunmak için güvenlik, geçmiş ve geleceğe bağlanmak için kutsallık, otoriteye bağlılık için doğaüstülük yasalarıyla kendini yeniden kurar. Bu kendisini yeniden kurma konusunda modernleştirici ulus-devletin belki de en önemli özelliği, topluma tüm noktalarıyla sirayet edebilme ve onu kontrol edebilme gücüne, bir başka deyişle bunun için gerekli olan kurumsal ve örgütsel ağa sahip olmasıdır.⁷⁵ Tiyatronun telkin imkânı ve gündelik hayatın içine, diline sızabilme gücü, bu süreçte iktidarın kullandığı önemli propaganda ve denetim vasıtalarından biri olur.

Oyunlarla ilgili biçimsel açıdan ilk dikkati çeken nokta, birçok esere önsöz yazılmış olmasıdır. *Köroğlu* oyununun başındaki not kısmında eserin, bünyesi itibarıyla “kadın elemana ihtiyaç duymaması sebebiyle her sahnede kolaylıkla temsil edilebileceği” belirtildikten sonra, prolog kısmında

74 Çetin, s. 42.

75 Çetin, s. 43.

Köroğlu'yla ilgili muhtelif rivayetler içinden “en cazibi[nin] (s. 4) seçildiği ifade edilir. Bu cazibeyi sağlayan konu, Köroğlu'nun saraya karşı halkın yanında verdiği savaşla milli liderin Milli Mücadele'deki tavrının kolaylıkla örtüştürülebilmesidir. *Alp Aslan* oyununun önsözünde İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan karmaşık ve çalkantılı dönemden, Türk'ün şanlı tarihinden feyz alarak, onu hatırlayarak çıkacağının düşünüldüğü belirtilir. *Kurtuluş*'un da önsözünde aynı vurguya rastlanır. 1932 yılında yazılan eserin 1950 yılındaki ikinci basımının önsözünde, “1919'da makus bir kaderin karşımıza çıkardığı işgal ve istilanın korkunç ve kara günleri[nin] yaşa[ndığı]” (s. 2) belirtilir ve Maraş'ın kurtuluşunun anlatılması, hatırlatılmasıyla bir anlamda bu defa yakın geçmiş, bir çıkış yolu ve özgüven tazeleme işlevi görür. İkinci Dünya Savaşı sırasında H. Günel tarafından yazılan bir diğer oyun olan *Bozkurt*'ta, Orta Asya Türk Hakanı Bahadır Han'ın hikâyesiyle “Bir Türk'ün sırası gelince neler yapmağa muktedir olduğunu” (s. 4) gösterme amacı oyunun başındaki vaka açıklamasında belirtilir. *Akın* oyununun uzun önsözüyle Ankara Halkevi tarafından metne eklenmiştir. Bu önsözde, oyunun içeriği ve sahneleme teknikleri dolayısıyla büyük bir yenilik olduğu belirtilirken, amaç şöyle açıklanır: “Halkevi, bu gençlere her zaman tekrarladığı şu direktifi verdi: Bu temsilde gençliğin gayeleri daima ileriye uzanan bir adım olsun.” (s. 5) Devamında *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabının neredeyse aynı cümleleriyle Türklerin anayurdundan ve akınlarından söz edilir, oyunun konusu özetlenir. “Yüksek bir ideal eseri” (s. 10) olan oyunun konusu oluşturulurken, elde o zamana ait kati vesikalar olmadığı için Bizans müverrihi Periskos'un Attila'nın otağını ziyaret ettiği sırada verdiği malumatlardan, Hüseyin Namık Bey'in *Attila* isimindeki henüz basılmamış eserinden, 629 yılında Türkeli'ni ziyaret eden Çin seyyahı Yuan-Şuang veya-

hut Hiven-Tsiang seyahatnamesinden, çeşitli Çin protokollerinden ve İbni Batuta'nın eserinin birinci cildinden faydalandığı belirtilir. Dekorlarda ve kostümlerde uydurulmuş bir tek motifin bulunmadığının altı çizilirken, makyaj konusunda "Garp memleketlerinde son zamanlarda teessüs eden bir şek[lin]" (s. 12) kullanıldığı söylenir.⁷⁶ Aynı şekilde Tanseli de *Attila* oyununun başında "çeşitli eserlerle Marcel Brion'un *Attila* adlı eserinden faydalanıl[dığını]" (s. 1) açıklar. Söz konusu kaynak gösterme ihtiyacı, sahnelemenin hakikate uygunluğunun vurgulanması, okuyucuda gerçeklik hissi uyandırmak ve izleyiciyi/okuyucuyu tarihini, geçmişini öğrenmesi konusunda güdülemek amacına hizmet etmektedir.

Oyunlarda hitap edilen kitle öğrenci konumundadır. Münir Hayri'nin eseri *Bir Ülkü Yolu* adlı oyunda da metin içinde önerilen öztürkçe kelimelerin dipnotlarda açıklamaları yer alır. Böylece hitap edilen kitlenin, yeni dil ve tarih anlayışına eklenmesi bir arada sağlanabilecektir. Metinde çakırmak (kahkaha atmak), olçar (haber), yönter (hedef), gövez (gurur) gibi çoktan unutulmuş sözcükler de yer alır. Ergenekon'un *Attila* oyununda da okuyucunun öygüşme, ötkünç (hikâye, öykü) gibi kelimeleri bilmesi, en azından öğrenmesi beklenir (s. 67).

Bilinmesi, en azından doğru yorumlanması gereken başka unsurlar da vardır oyunlarda. Sahne, söylemin pekiştirilmesi için gerekli simgelerle donatılır. Bayrak en sık kullanılan figürdür. Konusu Kurtuluş Savaşı sırasında Maraş kalesinden indirilen Türk bayrağının yeniden yerine asılması olan *Kurtuluş* oyununda bayrak, sadece bağımsızlığın ve milli haysiyetin simgesi olarak yer almaz aynı zamanda dinî

76 Batılı sahneleme tekniklerine önem verildiği sık sık belirtilen yeni ve çağdaş tiyatro anlayışının yapı ve sahneleme unsurları metinlere kolaylıkla sinemez. Mesela sadece *Mete* oyununda, oyunun ilk ve son sahnesinde yer alarak dramatik kurguya yardımcı olan "görünmeyen" (s. 8) bir koronun varlığına şahit olunur.

ve kutsal bir anlam da yüklenir: "AHMET: Galiba kaleye hücum edecekler... Camiden çıkanlar bayrakla o tarafa yöneldi. (...) Bu sancağın altında 7 adım yürüyen Tanrının cennetine herkesten yetmiş yıl evvel girermiş" (s. 14). Camiden çıkanların indirilen bayrağı yeniden asmak amacıyla Türk bayrağıyla kaleye doğru yönelmeleri, tek bayrak altında herkesin birleştiğini göstermekle birlikte, Tanrı'nın (Allah'ın değil!) cennetinin kapısının da dinî yükümlülükleri yerine getirmek, ibadet etmekle değil vatana millete sahip çıkmak, hizmet etmekle açıldığı vurgulanır. Dinin yerine ikame edilen millet ve ibadetin yerini alan millete ibadettir. *Tarih Bizim*'de ise Avnik Tekürü'ne karşı Oğuzların verdiği savaş ve Avnik kalesinin fethi ele alınır. Burada da savaş sonunda Avnik Kalesi'nin burcuna Türk bayrağı dikilir, Oğuz Hanı Bahadır Han'ın oğlu Beyrek, bu sırada şehit olur. Dinî ve milli duygular arasında bir önceleme değil, eşitleme söz konusudur bu defa. Milleti için canını feda eden, dinî anlamda da kutsanır. *Devrim Yolcuları*'nda hasta haliyle Milli Mücadele'ye katılan Oben, savaşın kazanılmasından sonra ölür; oğlu Olcay ve karısı Yıldız, Oben'in üzerine Türk bayrağı örterler. Perde kapandıktan sonra "dışarıdan perdeli boru ile, bulunmazsa keman ile matem havası çalın[ması] (s. 50) istenir. Şehitlik yeniden vurgulanır.

Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru yaptıkları akınlarla Kemalizmin altı umdesini birleştiren altı ok simgesinin *Bir Ülkü Yolu*'nda eş seçiminin bir ölçütü olarak kullanılması, Hakkı Günal'ın oyunu *Bozkurt*'ta uzunca bir askerî marşa yer verilmesi, İbrahim Tarık Çakmak'ın yazdığı *Bozkurt* oyununda oyunun sonunda bir Atatürk büstü ya da büyükçe bir fotoğrafının kullanılması istenir. Oyunun sahne talimatlarından birisinde şöyle deniyor: "[Sahne: Atatürk'ün bir büstü veya büyük bir resmi bulunan küçük bir park veya yahut bir salon...]" (s. 122). Böylece Atatürk imgesinin sa-

dece kamusal alanı değil özel alanı da kuşatmasının ve Kemalizmin ideolojisinin aileden başlayarak edinilmesinin, öğrenilmesinin gerekliliği vurgulanmış olur.

Oyunlarda bazı abartılı ve mantığı zorlayıcı sahnelere rastlamak da mümkün. Duygunun ve coşkunun akışına kapılan yazar, yer yer gerçekdışına doğru yol alabiliyor. M.K. Ergenekon'un *Attila* oyununda, Bizans'ın eline düşen bir esire, Attila'dan ne haber getirdiği sorulur; esir, başını eğer ve saçlarını dibinden kestiklerinde mesajı göreceklerini söyler. Saçları kökünden kazınan esirin başına "hafifçe dağlanmış olan" (s. 17) mesaj şöyledir:

Daha niçin saklanmak, daha neyi beklemek?
Kanıma kattığından başka zehrin var demek
Ellerin ruhu nazlı, kanı mavi, sabrı kıt
Haydi gel, haydi kıvrın, ne zehrin varsa akıt.
Haydi benim yılanım, haydi öz canım, karım!
Antuvan öyle öldü, şimdi sade ben varım.
Ey yaşayan Samsonun sürünen Dalilas!
Böyle saç maç kesmekle Türklerin Attilası,
Azminden, kudretinden kaybetmez zerresini!
Dinle elçilerimin aman vermez sesini:
Seni kardeşlerinden istemeye geldiler...
Amma Attila seni Romada görmek diler,
Roma Türkün olacak; Dünya senin ve benim,
Ben, seni maksadıma bayrak diye sevenim! (s. 15)